

*Sofie Johansson
Åke Bergmark
Tommy Lundström*

Tonåringar som inte kan bo hemma

En utvärdering av jourhemspoolen
i nordvästra Stockholm

CKP:Sthlm

TONÅRINGAR SOM INTE KAN BO HEMMA

*En utvärdering av jourhemspoolen i nordvästra
Stockholm*

**Sofie Johansson
Åke Bergmark
Tommy Lundström**

Sofie Johansson
Åke Bergmark
Tommy Lundström

TONÅRINGAR SOM INTE KAN BO HEMMA

RAPPORT 2006:2

Grafisk form: Moment 23
Tryck: Tryckpaketet, Ockelbo
ISBN 91-976045-1-8

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD	6
FÖRFATTARPPRESENTATION	8
KAPITEL 1	9
1. Inledning	9
1.1 Syftet med utvärderingen	10
1.2 Två centrala utfallsmått	10
1.2.1 Sammanbrott	11
1.2.2 Återplaceringar	12
1.3 Metod och material	13
1.3.1 Verksamheten och dess innehåll	14
1.3.2 Aktstudien – Kvantitativa data om ungdomarna och utfallet	15
1.3.3 Intervjuer och observationer – Föräldrars, ungdomars och socialsekreterares syn på skälen till placering, på jourhemmet och på framtiden	17
1.4 Jourhemsvården i sitt formella sammanhang	18
1.5 Tidigare forskning	20
KAPITEL 2	26
2. Jourhemspoolens verksamhet	26
2.1 Verksamhetens innehåll	28
2.2 Organisation	29
2.3 Placeringsförfarande	31
2.4 Socialarbetarnas erfarenheter av Jourhemspoolen	33
2.5Handledning och utbildning	34
2.6 Jourhemsfamiljerna	34
2.6.1 Jourhemsmedlemmarnas olika roller	37
2.6.2 Jourhem som yrke	38
2.6.3 Relationer skapas och förändras	41
2.6.4 Stöd i yrkesrollen	43
2.6.5 Kontakten med de biologiska föräldrarna	44
2.6.6 Samarbetet med socialtjänsten	46
2.7 Sammanfattning	46

KAPITEL 3	49
3. Vilka ungdomar var placerade i Jourhemspoolen och hur gick det för dem?	49
3.1 Ungdomarnas bakgrund och erfarenheter innan placering	50
3.1.1 Tonåringarnas uppväxterfarenheter	52
3.1.2 Rymningar	53
3.2 Vid placeringens inledning	53
3.2.1 Utredning och planering	53
3.2.2 Anledning till att ungdomarna jourhemsplacerades	54
3.2.3 Beteendeproblem vid placeringen	57
3.2.4 Tvång/frivillighet	58
3.3 Under placeringen	59
3.3.1 Föräldrakontakt under placeringen	59
3.3.2 Medverkan av Barn-och Ungdomspsykiatri under placeringen	59
3.3.3 Vårdtider	60
3.4 Förekomst av sammanbrott	61
3.4.1 Vem avbryter?	63
3.4.2 Vad verkar öka respektive minska risken för sammanbrott?	64
3.5 Efter placeringen	67
3.6 Återplacering i vård	68
3.7 Sammanfattning	71
KAPITEL 4	73
4. Fyra aktörers perspektiv	73
4.1 Kort presentation av de intervjuade ungdomarna	74
4.2 Placeringens inledning	75
4.2.1 Skäl till placeringen	75
4.2.2 Information	76
4.2.3 Placeringsförfarandet, planering och förväntningar	78
4.3 Tiden i jourhemmet	79
4.3.1 Vardag och helg i jourhemmet	80
4.3.2 Samarbete och kontakter	80
4.4 Placeringens avslutning	83

4.4.1 <i>Utfallet och förväntningar inför framtiden</i>	84
4.5 Sammanfattning	85
KAPITEL 5	87
5. Sammanfattande diskussion	87
5.1 Sammanbrott	88
5.2 Återplaceringar	88
5.3 Ungdomarnas och föräldrarnas syn på vården	89
5.4 Borde verkligen ungdomarna ha placerats	90
5.5 Jourhemsföräldrarna och handläggarna vid socialtjänsten	91
5.6 Om undersökningsinstrumenten och deras tillämpbarhet	91
REFERENSER	93

FÖRORD

CKP:Sthlm - Centrum för kunskapsutveckling i praktiken i Stockholm, inrättades sommaren 2002 i samarbete mellan Institutionen för Socialt arbete vid Stockholms universitet och åtta kommuner i nordvästra Stockholmsregionen: Ekerö, Järfälla, Sigtuna, Sollentuna, Solna, Sundbyberg, Upplands Väsby och Upplands Bro. Verksamheten har utgjort ett så kallat fullskaleförsök inom ramen för programmet ”Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten” och kommer att avslutas under 2006. Arbetet har syftat till en långsiktig kunskapsutveckling på basis av en tät samverkan mellan socialtjänstens praktiskt verksamma personal samt forskare och lärare i socialt arbete. Detta har genomförts med hjälp av utbildnings- och forskningsinsatser i de aktuella kommunerna.

Den forskning som bedrivits har syftat till att utveckla kunskaper om såväl innehåll som utfall för den verksamhet som bedrivs i socialtjänsten, att utveckla instrument för ett sådant kunskapsinhämtande samt närmare identifiera vilka praktiska och principiella möjligheter och begränsningar som föreligger när det gäller att bygga upp kunskap för s.k. evidensbaserat socialt arbete. Fyra områden med jämbördig ställning i projektet, har studerats: (1) arbete med barn, ungdom och familj, (2) arbete med vuxna missbrukare, (3) arbete med försörjningsstöd/försörjningsfrågor samt (4) arbete med äldre och funktionshindrade.

I inledningen av projektet gick vi ut med en bred förfrågan till personalen i samtliga kommuner huruvida det fanns verksamheter inom något av ovanstående områden som de önskade få utvärderade. Responsen på denna förfrågan var, med undantag för verksamheter inom området äldre/funktionshindrade, mycket god. Av resursmässiga skäl var det dock bara möjligt att genomföra utvärderingar på en verksamhet per område. De kriterier vi använde för vårt urval var att verksamheterna i) skulle bygga på en metodik som var någorlunda tydlig, ii) ha en stabilitet ifråga om fortsatt existens (dvs. ej löpa risken att bli nedlagd under överskådlig tid), iii) ha en omfattning som gjorde den möjlig att utvärdera med kvanti-

tativa metoder och iv) på något sätt vara av principiellt intresse för socialt arbete som profession.

I föreliggande rapport presenteras resultaten från den studie som valdes ut på området barn, ungdom och familj. Den verksamhet som studeras är Jourhemspoolen, ett samarbetsprojekt som nu in-volverar de flesta av Nordvästkommunerna. Jourhemspoolen svarar mot våra kriterier då verksamheten dels bygger på ett tydligt uppdrag, dels omfattar ett betydande antal familjer och barn i Nordvästkommunerna och dessutom utgör en någorlunda avgränsbar intervention på ett område där det är viktigt att utvärderingar kommer till stånd. Ansvarig för datainsamlingen har varit Sofie Johansson som tillsammans med CKP:s vetenskapliga ledare Åke Bergmark och Tommy Lundström lagt upp riktlinjerna för projektet. Planering av datainsamling och precisering av frågeställningar har dessutom gjorts i samverkan med personal vid Jourhemspoolen.

Vi vill passa på att tacka Marie Sallnäs, institutionen för socialt arbete i Stockholm och Bo Vinnerljung vid EPC och IMS, för goda råd och hjälp med bearbetningar av data från den så kallade Sammanbrottsstudien. Men framförallt vill vi tacka de ungdomar, föräldrar och socialarbetare som låtit sig intervjuas samt naturligtvis personal vid Jourhemspoolen och jourhemsföräldrar som generöst ställt upp med sin tid.

FÖRFATTARPRESENTATION

Sofie Johansson är socionom med erfarenhet av arbete med ungdomar. Hon har arbetat som forskningsassistent vid CKP:Sthlm.

Åke Bergmark är professor i socialt arbete vid Mittuniversitetet och vetenskaplig ledare för CKP:Sthlm

Tommy Lundström är professor i socialt arbete vid Stockholms universitet och vetenskaplig ledare för CKP:Sthlm

KAPITEL 1

1. INLEDNING

I den här rapporten presenteras en utvärdering av Jourhempoolen i Solna, en för fyra av Stockholms nordvästkommuner – Ekerö, Järfälla, Sollentuna och Solna – gemensam verksamhet. Jourhempoolen tillkom som ett projekt 1988 för att effektivisera utnyttjandet av kommunernas jourhem och för att förbättra kvaliteten i vårdformen. Under år 2000 blev verksamheten reguljär och 2006 byggs poolen ut med ytterligare tre nordvästkommuner. Jourhempoolen är en placeringsform avsedd för barn, ungdomar och gemensamma barn/föräldraplaceringar. Den bärande tanken med en jourhemsverksamhet är att placeringarna skall vara kortvariga, antingen för att lösa akuta problem eller i väntan på någon annan form av åtgärd. Placeringstiden är tänkt att vara högst fyra månader. Placeringarna görs i för närvarande nio olika jourfamiljer som är geografiskt spridda, men alla belägna i Mälardalsområdet. Verksamheten hålls samman av en jourhems konsulent med anställning och placering i Solna. Det är till jourhems konsulenten som de enskilda socialsekreterarna vänder sig när de vill ha ett barn placerat och det är konsulenten som är ansvarig för att rekrytera jourhem och hålla samman verksamheten. Jourhemsfamiljerna har gemensamma träffar och gemensam handledning.

Placeringarna i jourhempoolens domineras av tonåringar och framförallt flickor i tonåren. I denna utvärdering har vi valt att helt koncentrera oss på tonåringarna, alltså åldersgruppen tretton till arton år. De små barn som placeras (ibland tillsammans med sina föräldrar) ingår inte i utvärderingen. Målsättningarna med och innehållet i tonårsplaceringarna, liksom de problem som ligger bakom, kan skilja sig kraftigt åt mellan ungdomarna. En del placeringar kan ses som en övergång från en boendeform till en annan (mellan hemmet och ett stadigt fosterhem/institution), andra som en möjlighet att under en period komma ifrån det biologiska hemmet, till exempel på grund av ansträngda relationer mellan ungdom och föräldrar. I det sistnämnda fallet kombineras ofta placeringen med öppenvårdsinsatser tillsammans med skola eller hem.

1.1 Syftet med utvärderingen

Studien syftar till att utvärdera Jourhemspoolen. Verksamheten har huvudsakligen studerats med avseende på utvecklingen för de tonåringar som vistats i jourhemmen. För att tydliggöra vilken typ av insats det handlar om ägnar vi också en del uppmärksamhet åt verksamhetens innehåll och de ramar som omger den. Utvärderingens syfte kan sammanfattas i tre övergripande frågeställningar:

1. *Hur ser verksamhetens ramar, förutsättningar och innehåll ut?*
2. *Vilket är utfallet av verksamheten, mätt i (a) andelen placeringar som slutar i sammanbrott, (b) andelen ungdomar som återplaceras i annan vård och (c) ungdomars, föräldrars och socialarbetares upplevelser av placeringarna?*
3. *Hur kan utfallet relateras till olika bakgrundsvariabler (såsom ungdomarnas kön, ålder, bakgrundsproblem osv) och hur ser utfallet ut i jämförelse med andra utvärderingar?*

1.2 Två centrala utfallsmått

Ett problem med studier av socialtjänstens insatser är svårigheter att veta vad man skall relatera data till. Det ideala vid en utvärdering är att göra ett så kallat randomiserat experiment där man jämför de individer som får en specifik insats med (i allt jämförbara) individer som inte får insatsen eller som får någon annan typ av insats. Vanligtvis kräver detta att man slumpmässigt avgör vilka som skall respektive inte skall ges insatsen ifråga. Det är naturligtvis svårt att göra ett sådant experiment för en insats som jourhemspoolen, inte minst av etiska skäl. Ett forskningsproblem är således att hitta det som brukar benämnas en *kontrafaktisk referenspunkt*, det vill säga helt enkelt något man kan relatera sitt utfall till (Vedung 1998). Ett alternativ till experimentella upplägg är att betrakta utvecklingen för den grupp man studerar i relation till mer allmänt kända mönster för jämförbara klientkategorier. Ett sådant upplägg, emellanåt benämnt som generisk kontroll, innebär en väsentligt större osäkerhet i slutsatserna. Vi har dock funnit att detta, givet verksamhetens förutsättningar, varit det enda möjliga alternativet. För att kunna jämföra våra data med tidigare forskning har vi

använt oss av två relativt väletablerade utfallsmått, nämligen sammanbrott och återplaceringar.

1.2.1 Sammanbrott

Den viktigaste källan när det gäller sammanbrott är Vinnerljung, Sallnäs och Khyle-Westermarck (2001, fortsättningsvis: Sammanbrottstudien) nationella studie där man, genom socialtjänstens akter, undersökt sammanbrott i dygnsvård för ungdomar i åldersgruppen 13-16 år som placerades under år 1991. I den mån författarna till Sammanbrottstudien har separerat jourhemsplaceringar från övrig placeringsform har jämförelser gjorts med deras undersökning. Vi har också fått hjälp av Marie Sallnäs att ta fram jämförelseuppgifter för de ungdomar som var placerade i jourhem även i fall då dessa data inte redovisas i Sammanbrottsstudiens originalrapport. Sallnäs har också varit behjälplig vid oklarheter i samband med kodning av aktmaterial för ungdomarna i jourhemspoolen. Detta sammantaget gör att vi på ett mer systematiskt sätt än vad som är vanligt i svenska utvärderingar i socialt arbete kan jämföra utfallet för jourhemspoolens ungdomar med en i viktiga avseenden motsvarande grupp. I Sammanbrottsstudien har man utgått från placeringar, inte individer, medan Jourhemsstudien utgått från placerade individer. För jämförbarhetens skull har Sammanbrottsstudiens siffror räknats om så att de avser individer. Det innebär att de siffror som redovisas från Sammanbrottsstudien kan avvika något från de som redovisas i Vinnerljung, Sallnäs och Khyle-Westermarck (2001).

De definitioner av olika typer av sammanbrott som används i denna rapport och i Sammanbrottsstudien lyder som följer:

- *Tydliga sammanbrott*: när vårdmiljön (i detta fall jourhemmet) avbryter vården i strid med vad socialtjänsten vill, när ungdomarna rymmer eller vägrar vara kvar vilket i sin tur leder till att vården avbryts i strid med vad socialtjänsten vill, när socialtjänsten avbryter placeringen på grund av missnöje med vårdmiljön.
- *Definitionsmässigt tveksamma sammanbrott*: när föräldrarna har samtyckt till frivillig vård och senare ändrar sig och vill att vården upphör, i uppenbar strid med vad socialtjänsten vill.

- *Misstänkta sammanbrott*: när vårdmiljön och socialtjänsten är överens om att placeringen skall upphöra, men där det av vad som framgår i akten finns starka skäl till att misstänka att det egentligen är en omdefinition av ett sammanbrott.

I den följande texten kommer vi liksom i Sammanbrottsstudien att framförallt fokusera på tydliga sammanbrott. Man kan diskutera för- och nackdelar med sammanbrott som utfallsmått. Givetvis är det så att en placering kan avslutas med ett sammanbrott utan att det nödvändigtvis behöver gå illa för den unge. Samtidigt är sammanbrott ett tecken på att något inte gått som det skall, att en placering inte kunnat genomföras och ofta uttrycker sammanbrottet någon typ av konflikt mellan de inblandande parterna. Sammanbrott kan med andra ord ses som en slags indikator på ett misslyckande och det finns också klara kopplingar mellan sammanbrott och mer långsiktiga negativa konsekvenser för ungdomar som placeras i dygnsvård (se Sammanbrottsstudien; för vidare diskussion av dessa frågor).

1.2.2 Återplaceringar

Detta utfallsmått bygger på Vinnerljungs och kollegors studier av återplaceringar i dygnsvård (Vinnerljung, Hjern och Öman 2004; Vinnerljung, Öman och Gunnarsson 2004). Vi frågar oss i vilken utsträckning de ungdomar som flyttar hem, till eget boende eller till vänner efter avslutad vård i Jourhemspoolen senare återkommer i dygnsvård. Frånvaro av återplacering kan ses som ett slags mått på att en placering varit lyckad, åtminstone i den meningen att den mest långtgående formen av ingripande, nämligen dygnsvård inte behöver tillgripas en gång till.

Följande begrepp är centrala i Vinnerljungs och kollegors studie:

- *Vårdperiod*: en eller flera på varandra följande placeringar utanför det egna hemmet (här ingår även omedelbara omhändertaganden). För att det ska vara en och samma vårdperiod får tiden emellan de olika placeringarna inte överstiga 30 dagar. Vinnerljungs studie inkluderar inte placeringar kortare än 15 dagar.

- *Återplacering i dygnsvård*: den nya placeringen ska ha påbörjats inom två år efter avslutande vårdperiod (förutsatt att tiden däremellan överstiger 30 dagar).

Vi har använt ett liknande sätt att mäta återplacering som Vinnerljung och kollegor, d.v.s. ungdomarna skall återkomma till och vistas i det biologiska hemmet eller motsvarande under åtminstone 30 dagar, innan ny placering görs. Att ingen återplacering noteras för den unge kan således inte utesluta att en omplacering gjorts innan de 30 dagarna har gått. I sådana fall räknas den nya placeringen som en del i samma vårdperiod som jourhemsplaceringen.

1.3 Metod och material

För att kunna besvara utvärderingens frågeställningar har vi använt oss av både kvantitativa och kvalitativa metoder. Det innebär att vi genomfört intervjuer, observationer samt gått igenom redan befintlig dokumentation, både dokumentation om verksamheten (måldokument och verksamhetsbeskrivningar) men även registeruppgifter avseende de 102 ungdomar som placerades i Jourhemspoolen under åren 2000 till 2004. Det sistnämnda framförallt genom data från ungdomarnas socialtjänstakter. I presentationen av det kvantitativa materialet läggs relativt stort utrymme på deskriptiva data om ungdomarna och deras bakgrundsförhållanden, men här jämförs också resultaten systematiskt med uppgifter från framförallt Sammanbrottsstudien. I Sammanbrottsstudien ingår sammanlagt 67 ungdomar som placerats i jourhem. Att de inte är fler sätter naturligtvis gränser för de jämförelser som kan göras med Jourhemspoolen och små skillnader får tolkas med försiktighet. Förutom dessa jämförelser genomförs en så kallad multivariat analys för att se vilka faktorer som bidrar till eller minskar risken för sammanbrott. De intervjuer som genomförts används dels för att presentera verksamheten, men också som ett led i analyserna av utfallet.

Materialinsamlingen till studien innefattar (a) verksamheten och dess innehåll, (b) kvantitativa data om ungdomarna inklusive utfall av vården, samt (c) föräldrars, ungdomars och socialsekreterares syn på jourhemmet och på framtiden. Data under punkterna a

och b har delvis samlats in vid samma tillfälle men diskuteras separat i den följande texten.

1.3.1 Verksamheten och dess innehåll

Beskrivningen av verksamheten görs med avseende på dess målsättningar, regelverk samt faktiska innehåll. Det innebär att vi inte bara ställer frågan om hur verksamheten bedrivs, utan också om dess bevekelsegrunder samt lång- och kortsiktiga mål. De data som detta baseras på är följande:

- Intervjuer med jourhemskonsulenten, jourhemsfamiljerna, ungdomarna och deras föräldrar samt socialsekreterarna i de aktuella ärendena
- Observationer av planeringssamtal i samband med inskrivningar av ungdomar i verksamheten
- En genomgång av måldokument och verksamhetsbeskrivningar

Dokumentet som finns inom verksamheten ger oss en del fakta kring hur verksamheten är organiserad, hur dess beslutssystem ser ut samt hur jourhemmen ersätts ekonomiskt. Den informationen räcker dock inte för att ge en beskrivning av verksamheten på djupet. Därför genomfördes även observationer och intervjuer. Observationer gjordes vid tolv planeringsmöten under perioden november 2003 till december 2004. Planeringsmötena ägde rum i början av placeringarna. Forskningsassistenten var närvarande vid planeringsmötena men deltog inte aktivt i dessa. Det innebär vidare att de som var med under mötena (ungdomar, föräldrar, handläggare, jourhem samt jourhemskonsulenten) var informerade om varför forskningsassistenten var närvarande och även syftet med observationerna.

Intervjuerna som genomförts för att ge en beskrivning av verksamheten har riktats till jourhemmen och jourhemskonsulenterna. De har varit *semistrukturerade*, genom en intervjumanual utan fasta svarsalternativ. Vid intervjuerna har bandspelare använts. Frågorna har bland annat innefattat uppgifter om jourhemmens bakgrund och

vad som låg till grund för beslutet att åta sig jourhemsuppdrag. Andra frågor handlar om arbetsmetoder, handledning, utbildning och eventuella förändringar som skett över tid inom verksamheten.

1.3.2 Aktstudien – Kvantitativa data om ungdomarna och utfallet

De ungdomar som ingår i utvärderingen var 13-18 år vid placeringstillfället och placerades i Jourhemspoolen någon gång under åren 2000 till och med 2004. Under den aktuella perioden placerades 102 ungdomar mellan 13 och 18 år (ålder räknas vid placeringens inledning). Samtliga dessa ungdomar ingår i aktstudien. Data för denna totalundersökning baseras framförallt på genomgång av dessa 102 ungdomars socialtjänstakter. Vi har sökt efter en mängd olika bakgrundsdata för att dels få en bild av vilka ungdomar som placeras i Jourhemspoolen samt dels data om sammanbrott och återplaceringar. När vi gått igenom akterna har vi utgått från ett frågeformulär som i huvudsak är kopierat från Sammanbrottsstudien. Fokus i datainsamlingen är riktat mot faktauppgifter som kön, ålder, familjebakgrund, anledning till placering i Jourhemspoolen, förekomsten av sammanbrott och återplaceringar. Med familjebakgrund avses bland annat missbruk eller psykisk sjukdom hos föräldrarna, om det förekommit någon form av övergrepp mot ungdomarna, antingen i hemmet eller utanför.

För att kunna ange antalet återplaceringar har vi gjort uppföljningar i tre olika intervaller. Den första uppföljningen avser tidpunkten sex månader efter avslutad jourhemsplacering, den andra ett år och den sista två år efter avslutad jourhemsplacering. För de ungdomar som blev placerade åren 2000-2002 har detta kunnat genomföras i sin helhet. För de ungdomar som placerades under 2003 har sexmånaders- och ettårsuppföljningen kunna genomföras och för de ungdomar som placerades under 2004 har endast en sexmånadersuppföljning varit möjlig, på grund av tidsramarna för utvärderingen.

Förutom att använda måtten sammanbrott och återplaceringar har vi sökt information om hur länge placeringarna varade, hur kontakterna mellan de inblandade sett ut, var ungdomarna tog vägen efter placeringen och om det (om något) som var planerat skulle hända

under placeringstiden genomförts samt om det gått att utläsa utifrån socialtjänstakterna att det funnits någon planering för ungdomarna efter placeringstiden. Den största mängden data samlas alltså in retrospektivt, det vill säga i efterhand och man kan dela in datainsamlandet i tre olika grupper; före, under och efter placeringen.

En del akter var inte fullständiga och kunde därmed inte ge svar på alla frågor vi ställde. I de fall där akterna var ofullständiga och där det var möjligt ställdes vissa frågor till handläggarna, till exempel hur placeringen hade avslutats. Utvärderingen utgår från *individer* och inte *placeringar*. En del ungdomar som ingår i materialet har varit placerade fler än en gång i Jourhemspoolen under den aktuella utvärderingsperioden (2000-2004). Den placering som utgör basen för utvärderingen är den första.

Det finns både möjligheter och begränsningar med att låta socialtjänstakter ligga till grund för en studie. Möjligheterna är att i en fullständig akt finns det många uppgifter och svar att hämta. Den kanske största begränsningen är att det i stor utsträckning saknas tillfredställande dokumentation av det dagliga arbetet som socialtjänsten utför (Lundström 2000). Innehållet i en akt påverkas av en mängd olika faktorer, bland annat socialsekreterarens förhållande till sin klient och dennes familj, sina kollegor, arbetsplatskulturen och det ideologiska klimatet. Det som forskaren kan notera är med andra ord socialsekreterarens bild av ungdomens problematik och familjesituation. En annan begränsning är att socialtjänsten överlag saknar gemensamma definitioner av sociala problem, men också av de insatser man använder sig av. Detta till trots har vi precis som i Sammanbrottsstudien funnit att ungdomars problembild i de flesta fall beskrivs relativt utförligt i akterna och att det framgår vilken form av sociala problem som man anser ligger bakom placeringarna. Vid kortare kontakt med socialtjänsten är dock socialtjänstakterna relativt sparsamma på information, vilket leder till att aktmaterialet blir svårtolkat. Vid placeringar där jourhemsplaceringen endast utgör en liten del i en vårdkedja finns det heller inte mycket information om tiden i jourhemmet.

1.3.3 Intervjuer och observationer – Föräldrars, ungdomars och socialsekreterares syn på skälen till placering, på jourhemmet och på framtiden.

När placeringen inleddes gjordes strukturerade intervjuer (i enkätform) med de 12 ungdomar som placerades från november 2003 till december 2004 samt jourhem och handläggare för dessa ungdomar (samma ungdomar vars planeringsmöten observerades, se ovan). Vi har även kunnat intervjuar åtta föräldrar. Intervjuerna handlade om de inblandade parternas syn på skälen till placering, ungdomarnas bakgrund och så vidare samt hur man såg på introduktionen till placeringen.

För de tolv ungdomar som intervjuades i början av placeringen gjordes också uppföljande strukturerade intervjuer vid placeringens avslutning. Här lyckades vi endast intervjuar åtta av de tolv ungdomar som vi intervjuade inledningsvis. Intervjuerna fokuserade bland annat på hur kontakten sett ut mellan de inblandade samt vilken vård ungdomarna fått under tiden i jourhemmet. Ungdomarna har även fått skatta hur de trivs i jourhemmet och i vilken grad det skett en förändring (positiv eller negativ) under placeringstiden. På liknade sätt intervjuades även föräldrar (sju stycken samt jourhem och socialsekreterare) i slutet av vårdperioden.

Vid sidan av dessa strukturerade intervjuer har semistrukturerade intervjuer utan fasta svarsalternativ genomförts med åtta ungdomar i slutet av placeringen. Frågorna har bland annat handlar om hur de upplevde att vara placerade i jourhem, hur vardagen sett ut, skillnader mellan hemmet och jourhemmet samt vad de anser om den här typen av insats.

Ett problem som uppstod under materialinsamlingen hänger samman med antalet ungdomar som placerades under november 2003 till december 2004 (den tid som det var möjligt att följa verksamheten). På basis av data från tidigare år hade vi beräknat att omkring 30 ungdomar skulle passera genom verksamheten under denna tidrymd. Med detta som utgångspunkt framställde vi två enkäter till ungdomar och föräldrar med fasta svarsalternativ som vi avsåg att

analysera kvantitativt, dessa bägge enkäter skulle användas i slutet respektive början av placeringen. Det visade sig emellertid att, av för oss och Jourhemspoolens konsulent okända skäl, endast sex-ton ungdomar placerades i vård under den aktuella tidsperioden. Av dessa kunde tolv ungdomar och åtta föräldrar intervjuas vid inledningen av placeringen (övriga avböjde eller så var placeringen så kortvarig att ingen intervju kunde göras). Vid avslutningen av placeringen begränsas intervjuerna till åtta ungdomar och sju föräldrar. Materialet från denna enkät används ändå i den följande redovisningen, men på grund av det lilla antalet och det stora bortfallet har vi inte ansett det meningsfullt att redovisa detta i tabellform eller i andra former av statistiska analyser. I stället utgör de en del av redovisningen av de kvalitativa semistrukturerade intervjuerna.

1.4 Jourhemsvården i sitt formella sammanhang

Då forskningen om familjehemsvård och institutionsvård har fokuserats på resultaten av långvariga placeringar är jourhemsvård, med sina relativt kortvariga placeringar, ett i stort sett utforskat område. Detta trots att jourhemsvård är en ganska vanlig och tillika ökande insats. Från Socialstyrelsens statistik framgår att av de frivilliga heldygnsinsatser som påbörjades för tonåringar (13-17 år) under 2004 utgjordes hela 28 procent av jourhemsplaceringar. För tvångsvård var andelen betydligt lägre (8 procent) medan andelen jourhem för de omedelbara omhändertagandenas del uppgår till 21 procent. För tonårsflickor är jourhem en vanligare placeringsform än för pojkar: 32 procent av de frivilligt placerade flickorna hamnade i jourhem medan motsvarande siffra för pojkarna är 24 procent (Socialstyrelsen, 2004).

Jourhemsvård organiseras på olika sätt i olika kommuner. Somliga har sina egna jourhem, andra anlitar privata företag och en del hyr in jourhemsvård från andra kommuner. Det som är speciellt med Jourhemspoolen är att den är uppbyggd som ett organiserat samarbete mellan olika kommuner och att detta samarbete inte endast avser rekrytering och finansiering, utan också inkluderar resurser för handledning och utbildning av jourhemmen. Det finns inga sys-

tematiska kunskaper om hur jourhemvården i Sverige är uppbyggd och organiserad och det är därför inte möjligt att svara på frågan om hur vanliga olika organisationsformer är. En förändring som kunnat observeras under senare år är dock att privata företag i större utsträckning har etablerat sig som försäljare av jourhemsvård. I Stockholmsområdet gäller det till exempel företaget Barn- och ungdomsgruppen.

Formellt sätt är ett jourhem helt enkelt ett familjehem. I 35:e paragrafen, Socialtjänstförordningen finns följande definition av insatsen familjehem;

Med familjehem avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte är sådan att anse som ett hem för vård eller boende enl. 6 § andra stycket.”

Familjehem kallades tidigare för fosterhem och den beteckningen används fortfarande i en del litteratur. Tyngden i familjehemmens uppdrag ligger på att ta ansvar och vårda barnen medan de biologiska föräldrarna oftast har kvar vårdnaden om barnen. Trots att så kallade släktplaceringar¹ har ökat är det fortfarande så att de flesta familjehemsföräldrarna inte har någon biologisk koppling till barnen. Familjehemsföräldrarna blir utredda och godkända av kommunens socialtjänst, de utför ett uppdrag åt kommunen då de tar emot ett barn och får därmed ekonomisk ersättning för det arbete de utför. Ett avtal upprättas mellan kommunens socialtjänst och familjehemmet. I det avtalet står det oftast inget om hur länge ett uppdrag ska fortgå och avtalet kan sägas upp från bådas håll, i extrema fall med omedelbar verkan (a.a.). Vinnerljung (1996a, b) skriver att än idag så är familjehemsplaceringar en juridiskt sett svag och tillfälligt konstruktion för alla parter.

¹ De familjehemsplaceringar där den unge placeras hos släktingar.

Den enda offentliga skriftliga definition på vad ett jourhem (benämns ibland kontrakterade familjehem eller akuthem) är, har gjorts av socialstyrelsen (Socialstyrelsen 1982). Här framgår att jourhem liksom familjehem i allmänhet arbetar på uppdrag av socialtjänsten, men till skillnad från familjehem är jourhemmen till för akuta och tillfälliga placeringar. Enligt den praxis som många kommuner arbetar efter ska en placering i ett jourhem inte överstiga 3-4 månader. Det finns ingen särskild lagreglering av jourhemsvården, utan den styrs av samma regelverk som den reguljära familjehemsvården.

Precis som för familjehemmen skrivs avtal mellan kommun och jourhem. Dessa avtal kan sägas upp från båda håll och det kan ske med omedelbar verkan. Det finns två typer av kontrakt för jourhem; fullkontrakt och tillfälliga kontrakt. Skillnaderna mellan dessa är att de jourhem som har ett fullkontrakt får ersättning oavsett om de har en placering eller inte (vid placering tillkommer omkostnadsersättning). De jourhem som har ett tillfälligt kontrakt får ersättning endast när ett barn placeras hos dem.

1.5 Tidigare forskning

Trots att jourhem knappast kan betraktas som en marginell företeelse i dygnsvården finns endast en begränsad mängd litteratur att tillgå för att ytterligare ge en beskrivning av denna insats (se dock Olsson 1991; Lindskog och Jagerkrans 2001). Vi kommer därför att i stor utsträckning relatera våra resultat till forskning kring familjehems- och institutionsvård (hem för vård eller boende, HVB-hem). Jourhemsvård liknar en del små HVB-hem i de att de är uppbyggda kring en familj som tar emot barn i det som utgör deras eget hem. I båda fallen är man också beroende av uppdraget för sin försörjning (Sallnäs 2000). Den forskning som använts i den här utvärderingen är dels sådan som fokuserar på jourhemmen/familjehemmen, deras syn på uppdragen, hur de arbetar med dessa uppdrag samt hur de påverkas av desamma, dels sådana studier som fokuserar på utfall av dygnsvård.

Som inledningsvis nämndes finns det så vitt vi vet knappast någon mer etablerad forskning (publicerad i vetenskapliga artiklar el-

ler böcker) som specifikt ägnats åt svensk jourhemsvård. Det finns en relativt liten studie om kontrakterade familjehemsplaceringar i Jämtlands län (Olsson, 1991) vars syfte var att beskriva hur verksamheten med de kontrakterade familjehemmen fungerar och utvecklas. Studien som har vissa utvärderande anspråk baseras på intervjuer med jourhem som främst fungerar som "vanliga" familjehem. De flesta familjehemmen i denna studie beslutade sig för att bli kontrakterade familjehem på grund av den ekonomiska tryggheten. Det som ansågs mest påfrestande med uppdragen var kontakten med de biologiska föräldrarna (åtminstone i början av en placering), men också kontakterna med socialtjänsten upplevdes som besvärliga.

Vi har även funnit en C-uppsats (Lindskog och Jagerkrans, 2001) vars syfte var att få en bild av hur vanligt det är att barn (0-12 år) stannar i ett jourhem i mer än tre månader. Studien baseras på intervjuer med jourhemsföräldrar (läs jourhemsmammor). Resultat visar att jourmammorna tycker att vardagen blir enklare när barnen har varit placerat längre än tre månader då barnen kommer in i rutiner och vardagen är lugnare än vid placeringens inledning. De menar dock på samma gång att en separation med ett barn som varit hos dem längre än tre månader blir väldigt svårt rent känslomässigt. En del upplever separationen som svårare ju yngre barnen är vilket har resulterat att vissa av dessa jourmammor inte tar emot barn som är under två år.

Om man förflyttar sig till litteratur om familjehemsvård i allmänhet är den mycket omfattande, i Sverige liksom i andra länder (se Vinnerljung 1996a, b för översikter). Vi begränsar oss till genomgång av ett par studier som belyser fosterföräldrarnas specifika situation. Detta för att lägga grunden till en diskussion i det kommande avsnittet *VERKSAMHETSBESKRIVNING* om hur det är att vara jourhemsförälder. Höjer (2001) fokuserar i sin avhandling "Fosterfamiljers inre liv" bland annat på vad fosterfamiljen tycker om att ta emot barn för stadigvarande vård och fostran. Syftet är att undersöka hur familjer förändras när de åtar sig uppdrag som fosterföräldrar. Fokus riktas mot relationerna inom familjerna och hur dessa

förändrades när fosterbarn kom in i dessa familjer. Resultaten visar att familjehem i stor utsträckning kommer från arbetarklassen och att de lever enligt traditionella familjemönster, det vill säga att mannen förvärvsarbetar medan kvinnan tar hand om hemmet och barnen. Det är även oftast kvinnan som tagit initiativet till att bli fosterfamilj. Enligt Höjer (2001) finns det även en skillnad mellan könen när det gäller hur de beskriver sin roll som familjehemsförälder och varför de valde att bli det. Kvinnan beskriver ofta sig själv som det viktigaste redskapet för att ge omsorg och omvårdnad medan mannen mer beskriver de materiella tingen de kan erbjuda de placerade barnen. Höjer fann att såväl männen som kvinnorna betonade betydelsen av att de levde i stabila förhållanden

Vinterhed (1985) har också studerat fosterfamiljer, bland annat hur olika familjer utför uppdragen där en del främst ser det som ett yrke medan andra utför uppdraget enligt andra kriterier. Det finns en mängd forskning som undersökt hur familjehemsföräldrar ser på uppdragen och på den ekonomiska ersättningen. Förutom nyss nämnda studier, se bland andra Vinnerljung (1996a, b), Andersson, (1995), Egelund och Hestbæk (2003) samt Sallnäs (2000) angående hur en del HVB-hem tenderar att likställas med familjehemsvård på grund av avsaknad av specifika arbetsmetoder och utbildad personal.

Om man flyttar fokus från fosterföräldrarna till forskning om vårdens utfall eller resultat, så återfinns i Sammanbrottsstudien en översikt av internationell forskning om sammanbrott, främst brittiska och amerikanska studier, men också ett fåtal svenska. Översikten visar att det finns en stor brist på konsistent kunskap, det vill säga att det är svårt att jämföra studierna med varandra då forskarna använt sig av olika forskningsdesigner, populationer, frågeställningar, definitioner m.m. Några gemensamma resultat kunde dock utkristalliseras, till exempel att andelen sammanbrott låg kring 40-50 procent när det gäller familjehemsplaceringar samt att släktingplaceringar verkar ha minst andel sammanbrott. Om barnet är tonåring och har beteendeproblem verkar det öka risken för sammanbrott.

² De familjehem som inte är släktinghem.

Sammanbrottsstudiens egna data visar att av de placeringar som avslutas i sammanbrott bryter de flesta (två tredjedelar) samman inom de första tolv månaderna. Olika vårdmiljöer har olika siffror för sammanbrott. Vanliga familjehemsplaceringar² tillhör de vårdmiljöer som har högst antal och § 12-hem hamnar bland dem som har lägst antal sammanbrott (det sistnämnda är kanske inte så märkligt genom att § 12-hemmen kan förhindra sammanbrott genom att låsa in ungdomarna). Jourhem har liksom släktingplaceringar i sammanhanget relativt låga sammanbrotts-siffror. Sammanställningen visar vidare att det oftast är ungdomen själv eller vårdmiljön som utlöser tydliga sammanbrott, medan det är ovanligt att initiativet till sammanbrottet kommer från socialförvaltningen. Sammanbrottsstudiens data visar på ett antal faktorer som ökar risken för sammanbrott. Här redovisas bara de faktorer som har starka samband med sammanbrott och som har relevans för föreliggande utvärdering.

Placeringsform: t.ex. har vanliga familjehemsplaceringar fler sammanbrott än släktinghemsplaceringar. Jourhem har lågt antal sammanbrott (omkring 20 procent) jämfört med vanliga familjehemsplaceringar.

*Asocialt beteende*³: placeringar av ungdomar med asocialt beteende löper större risk för sammanbrott än för ungdomar som har en annan problembild (§ 12 vårdnaden undantagen).

Psykiska problem: placeringar av ungdomar som har en diagnos (ställd av psykolog eller psykiatriker) på psykisk ohälsa eller störning vid placeringstillfället ökar risken för sammanbrott.

Avståndet mellan det egna hemmet och vårdmiljön: risken för sammanbrott minskar om avståndet är mer än 10 mil (gäller familjehemsplaceringar och enskilda HVB hem).

Studier kring återplaceringar i dygnsvård för ungdomar är sällsynta i svensk forskning. I USA är däremot denna typ av forskning rela-

³ Med asocialt beteende menas de ungdomar som har någon form av missbruksproblematik, våldsbegången eller är kriminella.

tivt vanlig. Att jämföra olika studier från USA med varandra eller med svenska data är svårt då de olika amerikanska studierna inte använder sig av samma ramar, uppföljningstider m.m. Vinnerljung har tillsammans med tre andra forskare gjort en omfattande studie angående återplaceringar. Undersökningsgruppen är barn och ungdomar i åldersgruppen 0-15 år och syftet var att se hur vanligt förekommande återplacering i dygnsvård är samt vad som ökar respektive minskar risken för återplacering. Studien omfattar alla former av dygnsvård även jourhemsplaceringar, dessa har dock inte redovisats enskilt utan tillsammans med familjehemsplaceringarna (Vinnerljung, Hjern och Öman 2004; Vinnerljung, Öman och Gunnarsson 2004).

Vinnerljung och kollegors studier bygger på uppgifter från *Registret över socialtjänstens insatser för barn och ungdomar* mellan 1989 – 1998 vilket kom att omfatta drygt 20 000 vårdperioder. Registeruppgifterna är begränsade till enkla bakgrundsdata. Inga uppgifter har till exempel kunnat inhämtas om vilka skäl som ligger till grund för placeringen eller andra mer komplexa uppgifter om barnet eller föräldrarna. Studien visar att risken för återplaceringar ökar om vårdperioden är kort (under sex månader), vilket enligt forskarna bland annat kan bero på att socialtjänsten har mer tid på sig att planera för tillvaron utanför vårdmiljön vid längre placeringar. Åldern på barnet eller ungdomen vid placeringens slut påverkar också risken för återplacering. Ju äldre de placerade är, ju större risk är det för återplacering. Vidare framgår att de flesta återplaceringarna (73 procent) skedde under det första uppföljningsåret och nästan varannan (45 procent) under det första halvåret. Vilket kön eller bakgrund ungdomen har verkar ha liten eller inget samband med återplacering, det finns dock en svag tendens att pojkar i tonåren löper större risk att bli återplacerade. Vinnerljung och kollegor har även tittat på moderns socioekonomiska status, vilken hade litet eller inget samband med återplacering för tonåringar.

Vinnerljung och kollegor poängterar att man inte kan använda återplaceringssiffror som ett ensamt mått för att mäta kvalitén på socialtjänstens arbete. Att det inte sker återplaceringar behöver inte

säga något om socialtjänstens arbete eller hur den unge mår. Det kan ju vara så att socialtjänsten inte gör de ingripanden som behövs eller att den unge inte mår bra trots att det blivit bättre i hemmet. Men det faktum att en återplacering sker utgör ändå en viktig indikator på att vården i någon mening misslyckats eller inte lett till de resultat man sannolikt förväntat sig.

Med denna korta forskningsgenomgång går vi över till beskrivningen av Jourhemspoolens verksamhet för att därefter närma oss de mer specifika utvärderingsfrågorna.

KAPITEL 2

2. JOURHEMPOOLENS VERKSAMHET

I kommande avsnitt redovisas de resultat som kommit fram under de semistrukturerade intervjuerna med samtliga jourhemsföräldrar, jourhemskonsumenten samt från genomgången av dokument. Det sistnämnda avser Jourhemspoolens verksamhetsbeskrivningar, måldokument, de avtal som binder kommunerna till verksamheten och de avtal som upprättas mellan varje jourhem och respektive kommun. Dessutom kommer resultaten från de strukturerade intervjuer som genomförts med handläggare angående deras tidigare erfarenheter att redovisas i det här avsnittet, men först några ord om verksamhetens innehåll och dess centrala karaktäristika.

År 1998 bestämde sig kommunerna Solna, Sollentuna, Ekerö samt Järfälla att försöka samordna sig kring de jourhem som respektive kommun hade. Tanken var att de på så sätt bättre kunde nyttja de platser som fanns. För att bland annat få en överblick över platstillgången anställdes en jourhemskonsulent. Den nuvarande konsumenten har uppgett att innan Jourhemspoolen bildades kunde en kommun ha jourhemsplatser som stod tomma. Förhoppningen var att man skulle kunna undvika detta i och med ett samarbete över kommungränserna. Jourhemspoolen startade som projekt, men blev en stadigvarande verksamhet år 2000. Sedan denna utvärdering genomfördes har verksamheten utökats genom att fler kommuner inkluderats.

Under åren som gått har det skett en del förändringar. När verksamheten blev permanent slutade dåvarande jourhemskonsulent och nuvarande tillträdde. I intervjun med nuvarande konsulent uppger hon att en del förändringar gjorts främst vad det gäller struktur och dokumentation. Innan 2000 finns mycket lite dokumentation att tillgå. Av intervjuerna med jourhemmen framgår det att den tidigare konsumenten lade mycket tid och kraft på att försöka få jourhemmen att känna den grupptillhörighet som fortfarande enligt dem råder. Andra förändringar som skett är att en del jourhem bytts ut, idag är det

ungefär hälften som varit med sedan starten. En del av jourhemmen har självmant slutat medan andra sagts upp.

Om man i korthet ska beskriva insatsen jourhem så består den av boende i ett hem utanför det egna under kortare period. I stora drag är de undersökta jourhemmens uppdrag att se till att vardagen fungerar för den placerade, att ungdomen stiger upp på morgonen, får i sig mat på dagarna, går till skolan och sköter övriga kontakter. Ett ofta förekommande uttryck i intervjuerna med jourhemsföräldrarna är att de ska erbjuda ungdomarna trygghet och struktur. Jourhemspoolens verksamhet har inget behandlande inslag i sig. Om de placerade behöver hjälp utöver boendet ska socialtjänst eller annan myndighet tillhandahålla denna insats. Det kan vara en kontakt på Barn- och Ungdomspsykiatri (BUP) eller annan behandlande funktion. Skälen till att socialtjänsten placerar ungdomar i Jourhemspoolen varierar. Den vanligaste anledningen är enligt konsulenten allvarliga konflikter mellan den unge och föräldrarna. Ibland använder socialtjänsten jourhemsplaceringen under en utredningsperiod för att undersöka vad (om något) den unge och dess familj behöver för stöd och hjälp. Jourhemmen kan också användas som ett slags mellanstation i väntan på annan insats, till exempel familjehem.

Den yttre strukturen för hur en placering planeras, påbörjas och följs upp kan kortfattat beskrivas på följande vis: Förfrågan om en placering går via den konsulent som svarar för verksamheten. Det är konsulentens uppgift att ha en överblick över verksamheten och att så gott det går matcha ungdom och jourhem. Jourhemskonsulenten skall även ta hänsyn till vilka ungdomar som kan placeras med varandra, ett jourhem skall dock inte ha mer än två ungdomar placerade hos sig samtidigt. I början av en placering hålls ett planeringsmöte med samtliga inblandade (ungdomen, biologiska föräldrar, jourhemmet, handläggare samt jourhemskonsulenten). Under mötet beslutas hur det ska se ut för ungdomen under tiden han eller hon är placerad i jourhemmet och hur ansvarsfördelningen är utformad. Det skall även ske uppföljningsmöten med ungefär en månads mellanrum för att se om planen följs eller om den behöver

revideras och hur placeringen i det stora förloppet. Den som håller i dessa möten är jourhemsconsulenten. En regel som verksamheten ska följa är att ungdomarna inte ska vara placerad i något av jourhemmen längre än fyra månader och de ska inte ta emot ungdomar med pågående missbruk och klienter som är suicidbenägna. Utöver dessa organisatoriska ramar ser insatsen för de enskilda klienterna olika ut.

Den följande mer detaljerade beskrivningen (och därmed även intervjuerna) av verksamheten har fokuserats på tre frågor;

1. Vilka är verksamhetens organisatoriska ramar och hur ser rutinerna ut?
2. Hur ser verksamhetens förutsättningar ut? Bland annat med avseende på tid för planering inför en kommande placering, stödet till jourhemmen samt deras erfarenhet av att ta emot jourhemsuppdrag.
3. Hur ser själva innehållet i insatsen ut? Till exempel hur familjerna arbetar med uppdrag de får tilldelat sig.

2.1 Verksamhetens innehåll

Beskrivningen av verksamhetens innehåll har grupperats under tre teman. För att göra det så enkelt som möjligt för läsarna att ta till sig denna tematisering redovisar vi dessa först kort i punktform för att sedan beskriva dessa mer ingående i stycken som följer.

- Verksamheten har vissa organisatoriska ramar som den ska förhålla sig till. Ramarna handlar om hur verksamheten är organiserad, placeringsförfarande och längden på placeringen. Ramarna innefattar även de regelverk som måste följas, dels lagar men även de avtal som binder kommunerna till verksamheten och de avtal som skrivs mellan kommun och jourhem.
- Förutom de organisatoriska ramarna för verksamheten så finns det vissa grundläggande förutsättningar som påverkar insatsens innehåll. De handlar bland annat om hur stödet ser ut för

varje jourhem, jourhemmens egna erfarenheter av att ta emot jourhemsuppdrag, utbildning som ges till jourhemsföräldrarna, hur kontakten mellan jourhem och socialtjänst fungerar samt hur kontakten mellan jourhem och de biologiska föräldrarna fungerar.

- Insatsen innebär att jourhemmen erbjuder ungdomar, som av olika anledningar inte kan bo hemma, ett familjeliv under en begränsad tid. Detta innebär att jourhemmen ska se till att vardagen fungerar för den placerade, att han eller hon får i sig mat under dagen, tar sig till skolan eller annan sysselsättning, att han/hon får den sömn som behövs. Här bör även nämnas att jourhemmen i Jourhemspoolen inte ska bedriva någon form av egen behandling. Däremot kan jourhemmen stötta ungdomen i att ta och upprätthålla de kontakter med behandlande instanser.

2.2 Organisation

Jourhemspoolen har en styrgrupp som träffas regelbundet för att dra upp riktlinjer för verksamheten. Här behandlas till exempel nyrekrytering av jourhem där samtliga (styrgruppsmedlemmar) skall vara överens innan en förändring kan komma till stånd. I styrgruppen sitter enhetschefer från respektive kommun representerade samt jourhemskonsulenten.

Den som är anställd som jourhemskonsulent är för närvarande stationerad i Solna tillsammans med den assistent som sköter det administrativa arbetet kring verksamheten. Varje kommun betalar en fjärdedel av konsulentens och assistentens lön. Konsulentens uppdrag är bland annat att stötta jourhemmen i deras uppdrag och att förmedla jourhemsplatser. En annan viktig uppgift är att försöka matcha jourhem och ungdom.

Jourhemspoolen har för närvarande tretton platser för ungdomar i åldrarna 13-20 år. Av dessa är åtta fullkontrakt och fem tillfälliga kontrakt. Fullkontrakten är fördelade på de fyra kommuner som ingår i samarbetet. Antalet kontrakt varje kommun har står i relation till hur stor varje kommun är. Varje kommun står för kostnaderna

för sina kontrakt så länge platsen inte nyttjas, när så sker går kostnaderna över till den kommun som använder platsen. Dessa kostnader regleras kvartalsvis. Eftersom jourhemmen med tillfälliga kontrakt enbart får ersättning vid en placering behöver dessa kostnader inte regleras på samma sätt. En del av familjerna har ett fullkontrakt och ett tillfälligt.

Ersättning för jourhem med fullkontrakt består av tre delar; fast arvode, omkostnad samt rörlig omkostnad. De två förstnämnda utdelas varje månad medan den tredje utbetalas först vid placering. För närvarande ligger, för de fullkontrakterade, det fasta arvodet på 16 832 kr per månad, den fasta omkostnaden på 1 642 kr per månad och den rörliga omkostnaden på 4 268 kr per månad. Den fasta omkostnaden ska täcka resor till handledning, möten och dylikt. Resor gällande den placerade skall ersättas med milersättning. Den rörliga omkostnaden ska täcka utgifter för den placerades mat, hygienartiklar, förhöjda telefonräkningar m.m. Den ska även räcka till utgifter för föräldra- och anhörigbesök. Avtalen som upprättas mellan kommun och jourhem gäller ett år i taget.

Utöver de avtal som skrivs mellan kommunerna och varje jourhem finns det även ett avtal som binder kommunerna till samarbetet med Jourhemspoolen. Även detta avtal gäller ett år i taget, om det inte sägs upp skriftligen av endera parten minst nio månader innan avtalets utgång. I kontraktet regleras bland annat hur kostnaderna skall skötas mellan kommunerna och hur man ska gå tillväga vid en placering. I avtalen står dock inget om hur kostnaden för konsumenten samt de tillfälliga kontraktens kostnader regleras och sköts mellan kommunerna.

Innan en ny familj skriver kontrakt med verksamheten sker det systematiska intervjuer med familjen. I intervju med konsumenten framkommer det att de familjer som arbetar i jourhemspoolen skall ha stor erfarenhet av att arbeta med barn och ungdomar. Konsumenten poängterar att det är viktigt att de har utrymme för både den placerade och sina egna barn;

”Det finns ju ingen mall eftersom alla familjerna ser olika ut. De ska helst ha en hel del erfarenhet av barn och ungdomar, de ska vara en vanlig familj. De ska ha utrymme för det här, de ska vara flexibla och kunna leva i en ovisshet och att man inte alltid får svar och får tag på dem som man vill ha tag i. Att de ska kunna vara lyhörda för deras egna barn och det är oerhört viktigt.”

2.3 Placeringsförfarande

Jourhemskonsulentens uppdrag är bland annat att förmedla jourhemsplatser och så gott det går även matcha jourhem och klient. Alla förfrågningar från socialtjänsten går via konsulenten och det är hon som tar beslutet (i samråd med aktuell handläggare) om verksamheten kan ta emot den aktuella klienten. Tiden mellan förfrågan och beslut kan handla om timmar då en placering i ett jourhem ofta äger rum i ett mer eller mindre akut skede. Verksamheten har inget kösystem utan är behovsstyrt.

Det är inte lätt att få ett tydligt grepp om vilka kategorier av tonåringar som tas emot för placering. Under intervju med konsulenten blev det tydligt att det var enklare för henne att beskriva vilka ungdomar de inte ska ta emot än vilka ungdomar som verksamheten riktar sig till. Det kanske inte är så förvånande då Jourhemspoolen inte är en verksamhet med en tydlig målgrupp. De ungdomar man inte ska ta emot är de med ett pågående missbruk. Konsulenten säger att detta kan vara något diffust då det kan vara osäkerhet vid själva placeringen om ungdomar är inne i ett aktivt missbruk eller inte. Att ungdomar röker hasch vid några enstaka tillfällen räknar hon inte som ett pågående missbruk. Hon berättar vidare att de kan ta emot ungdomar som varit på avgiftning och själva har en vilja att sluta med drogerna. Ungdomar som är väldigt utåtagerande och/eller suicidbenägna är man också tveksam till. De som har en svår så kallad bokstavsproblematik (till exempel ADHD och DAMP) ska verksamheten inte heller ta emot. Eftersom placeringarna ibland sker utan större planering och ibland utan att socialtjänsten vet så mycket om ungdomen har det ibland hänt att det kommit fram uppgifter om ungdomen som lett till omplacering och/eller sammanbrott.

Skäl som konsulten uppger till att tonåringar placeras i Jourhemspoolen är bland andra konflikter mellan barn och föräldrar, misshandel i hemmet, föräldrar som på andra sätt brister i sin omsorgsförmåga på grund av egen problematik samt ungdomar som behöver komma bort från sitt umgänge. Socialtjänsten använder sig även av jourhemsplaceringar under en utredningsperiod för att utreda vad (om något) ungdomarna och deras familj behöver för stöd och hjälp.

När beslutet om placering är taget är det handläggaren som gör själva placeringen. Vid placering efter kontorstid får handläggare vända sig till socialjouren som tar beslut om placering och även genomför densamma. Detta beslut gäller bara till nästkommande arbetsdag då konsulten antingen får godkänna eller revidera beslutet.

Inom en vecka efter placeringens inledande skall ett planeringsmöte äga rum. Samtliga inblandade ska vara närvarande vid mötet, det vill säga ungdomen själv, de biologiska föräldrarna⁴, handläggaren, jourhemsföräldrarna samt konsulten. Under mötet bestäms vilka regler och rutiner som ska gälla för ungdomen under placeringstiden. Det planeras så detaljerat som möjligt och konsulten skall tydliggöra ansvarsfördelningen. Regler och rutiner kan handla om hur skolgången eller annan sysselsättning för ungdomen skall se ut, övriga kontakter som ungdomen skall ha (till exempel BUP), vilka som får komma på besök, tider för middag, användande av mobiltelefon och ungdomens ekonomi. Allt skrivs ned och dokumentet finns i jourhemmet under den tid ungdomen är placerad. Utöver ovanstående vill konsulten även att det ska finnas en plan för hur länge ungdomen ska vara placerad och även vad som skall hända efter jourhemsplaceringen. Verksamheten har under våren 2004 börjat med uppföljningsmöten för att se om planen följs eller om den behöver revideras och hur placeringen i det stora hela förlöper. Dessa möten skall äga rum ungefär en månad efter placeringens inledning och därefter med fyra veckors mellanrum.

⁴ Här menas de vuxna som vars ungdomen till större delen av sitt liv vuxit upp med.

2.4 Socialarbetarnas erfarenheter av Jourhemspoolen

Handläggarna (det vill säga, framförallt socialsekreterare i kommunerna) fick svara på frågor angående deras eventuella erfarenheter av Jourhemspoolen (alltså erfarenheter utöver den konkreta placering som intervjun i övrigt fokuserade på).

Av de 12 intervjuade var det två som inte hade några tidigare erfarenheter av Jourhemspoolen och fyra som hade odelat positiva erfarenheter. Det som var positivt var bland annat att kommunikationen med jourhemskonsulenten fungerade bra, att jourhemmen var flexibla och att de tog emot ungdomarna på ett enkelt och fint sätt. Andra positiva erfarenheter var att planeringen var snabb och att jourhemmen vet exakt vad det handlar om samt att det finns ett inarbetat och tydligt arbetssätt. En handläggare berättade att han/hon kände sig trygg i att om det uppstod problem var det lätt att vända sig till konsulenten som sedan försöker lösa dessa.

De handläggare som hade problematiska erfarenheter pekade bland annat på att planeringsmötena som äger rum med jämna mellanrum under en placering saknade struktur och blev alltför utdragna. Vissa uppgav att rollerna var oklara och en del uppfattar att jourhemskonsulenten styr vad handläggarna ska göra. En del ansåg att det fungerar smidigare när de anlitar jourhem från andra verksamheter för att, som en handläggare beskrev det;

”Jourhemspoolen tror att socialsekreterarna ska vara tillgängliga helst 24 timmar om dygnet vilket dom andra organisationerna förstår att man inte kan. Det gör att jourhemmen och barnen får orealistiska förväntningar.”

En handläggare med problematiska erfarenheter beskriver en placering som slutade i sammanbrott genom att den placerade blev utslängd från jourhemmet. Vanligare var dock att handläggarna ansåg att det var svårt att få ungdomar placerade i Jourhemspoolen, att det ofta var fullt.

En förklaring som konsulenten gav till att det ofta är fullt är att en del ungdomar stannar längre än fyra månader och då tar upp en

plats som annars skulle kunna nyttjas av andra. Konsulentens tankar kring hur detta problem skulle kunna minskas är en bättre planering från socialtjänstens sida. En del handläggare ansåg att de hade olikartade erfarenheter beroende på vilket jourhem den unge placerades i, en handläggare upplevde att en del av jourhemmen inte ville ha ungdomar med problem.

Av de sex handläggare som hade negativa erfarenheter var det fyra som även nämnde något positivt, bland annat att det finns en närhet i den här typen av verksamhet. Med det avsågs att de lär känna jourhemmen och vet hur de arbetar och att jourhemmen lär känna handläggaren vilket leder till en enklare kommunikation och en större trygghet än när man köper in jourhem från andra verksamheter.

2.5Handledning och utbildning

Jourhemsföräldrarna ges extern handledning en gång i månaden med fokus på de placerade barnen. De har även gemensamma träffar en gång i månaden tillsammans med konsulenten, där de har möjlighet att bland annat diskutera synsätt och arbetsmetoder. De gemensamma träffarna är till för att ytterligare stärka gruppkänslan och få varje jourhem att känna sig som en del i ett arbetslag. Utöver det erbjuds jourhemsföräldrarna viss utbildning i form av seminarier och kortare kurser. Behöver de biologiska barnen stöd i form av handledning eller dylikt försöker verksamheten ordna det.

2.6 Jourhemsfamiljerna

Uppgifterna om jourhemsfamiljerna är hämtade från de semistrukturerade intervjuerna med samtliga jourhemsföräldrar. Sammanlagt åtta jourhemsfamiljer har blivit intervjuade. Av dessa är det ett jourhem som har slutat under 2004 och ett nytt hem som kontrakterades i slutet av samma år. Alla jourhemsföräldrar har egna barn varav en del har flyttat hemifrån. Då antalet barn som fortfarande bor hemma är så pass få valde vi att inte intervju dem, då det hade varit svårt att redovisa intervjuerna och samtidigt behålla deras anonymitet. Det har dock ställts frågor till jourhemsföräldrarna om deras biologiska barn. De ämnen som berörs är (förutom rena fakta

om familjerna) hur de arbetar med de uppdrag de får sig tilldelade, arbetsgruppens betydelse, relationerna mellan den placerade och jourhemmet, kontakten med de biologiska föräldrarna samt relationen till socialtjänsten.

De fakta som redovisas är uppgifter kring familjebild, boende, utbildning, yrkesbakgrund samt hur lång erfarenhet de har av att arbeta som jourhem (innefattar även de eventuella erfarenheter de hade innan de skrev kontrakt för Jourhemspoolen).

Tabell 1. *Fakta om jourhemsfamiljerna som ingår i utvärderingen och gäller 2004.*

	Familjebild	Boende	Utbildning (kvinna/man)	Erfarenhet	Biologiska barn
Familj 1	Ensamstående	Villa	Barnsköterska	6 år	3
Familj 2	Ensamstående	Lägenhet	Socionom	2 år	2
Familj 3	Gifta	Villa	Tandtekniker/ busschaufför	2 år	3
Familj 4	Gifta	Villa	Socialpedagog/ lärare	5 år	3
Familj 5	Sambos	Villa	Grundskola	2 år	3
Familj 6	Gifta	Villa	Undersköterska/ jurist	20 år	4
Familj 7	Gifta	Villa	Undersköterska/ egen företagare	9 år	3
Familj 8	Gifta	Villa	Barnsköterska/ forskningsingenjör	15 år	3

Av de åtta jourhemmen som intervjuats är två ensamstående kvinnor och de övriga lever i parförhållanden (se Tabell 1). Fyra familjer har egna barn boende hemma varav det yngsta barnet är 12 år och det äldsta 18 år.

Alla utom en familj har husdjur och den familjen har sanerat sitt hem för att kunna ta emot tonåringar med allergi. Samtliga har ett så pass stort nätverk att de har vänner eller släktingar som kan verka som vikarier om så behövs. Alla vikarier har blivit utredda av jourhemskonsulenten. Några jourhem berättar om släkt och vänner som på ett eller annat sätt brutit kontakten;

”Först har de tyckt oj vad spännande, sen efter ett tag har de fallit bort ... slutat att hälsa på och det är både släkt och vänner. De tycker att det är otäckt. Inte alla en del tycker att det är jätteroligt och att vi gör en jättebra insats. Detta innebär ju problem när vi ska åka och hälsa på släkten, vi har delat upp oss och ibland passar vi på att åka dit under mellanperioder. En del har vi ju helt enkelt slutat umgås med.”

Alla familjer utom en bor i fristående villor (se Tabell 1). Samtliga bor utanför Stockholm stad men det finns pendel- eller bussförbindelser in till Stockholm så att de placerade till exempel kan gå kvar i sina ordinarie skolor. De ungdomar som blir placerade i ett av dessa jourhem får ett eget rum. Dessa rum är färdigmöblerade, men ungdomarna har möjlighet att ta med sig egna tillhörigheter om de så önskar. När det gäller övriga utrymmen såsom kök, bad, TV- och datarum får de placerade dela med de övriga i hushållet.

I alla utom ett jourhem är det kvinnorna som har huvudansvaret för de placerade. Det är således främst kvinnorna som har jourhemsuppdragen som inkomstkälla. Det är även kvinnorna som har den största erfarenheten av att arbeta med ungdomar i olika former, både ideellt och professionellt. Några av de arbeten som jourhems-kvinnorna har haft innan de började ta emot jourhemsplaceringar är övervakare, personlig assistent, dagbarnvårdare och förskollärare. En del har haft familjehems- och kontaktfamiljsuppdrag eller arbetat ideellt med ungdomar i olika former. En av jourhemskvinnorna gick en Pride-utbildning (en särskild utbildning för att informera och utbilda blivande familjehemsföräldrar) innan hon tecknade avtal med Jourhemspoolen. Männen arbetar alla (med undantag av en) utanför hemmet och tre av dem har erfarenhet av att professionellt arbeta med barn och ungdomar (personlig assistent och lärare). Tre av männen har haft kontakt- och familjehemsuppdrag tillsammans med sina respektive fruar.

Höjer (2001) skriver i sin avhandling att de flesta familjehem kommer från arbetarklass vilket inte riktigt stämmer med jourhems-

familjerna i Jourhemspoolen då fem av de åtta jourhemmen har en akademisk utbildning (se Tabell 1). Många av jourhemmen har lång erfarenhet av att ta emot jourhemsuppdrag. Den som arbetat längst med den här typen av uppdrag har 20 års erfarenhet medan de med kortast erfarenhet har arbetat i två år (se Tabell 1).

2.6.1 Jourhemsmedlemmarnas olika roller

Inom Jourhemspoolen är det, när det gäller parförhållanden, bägge parter som skriver på kontraktet att ta emot jourhemsuppdrag. I praktiken är det dock en familjemedlem som har huvudansvaret och den parten skall inte ha något annat förvärvsarbete vid sidan av uppdraget. I sju hem av de åtta som ingår i utvärderingen är det kvinnan som har detta huvudansvar. Männen beskrivs som delaktiga efter att deras ordinarie arbetstid är slut. I de fall där kvinnorna är ensamstående får de ta på sig hela ansvaret. Det är ingen av vare sig männen eller kvinnorna som uppger att de är missnöjda med ansvarsfördelningen.

Innan jourhemsföräldrarna bestämde sig för att åta sig jourhemsuppdrag förde de diskussioner med sina biologiska barn. Ett jourhem berättade att vid första förfrågan sa barnen nej och då väntade de till dess att barnen kände sig redo. Alla intervjuade uppger att de kontinuerligt för en dialog med sina barn om vad det innebär för barnen att det flyttar in utomstående ungdomar i deras hem. En del av jourhemsföräldrarna uppger att det ibland kan vara svårt för de biologiska barnen då de placerade ofta tar väldigt mycket plats. Under intervjuerna nämner flera av respondenterna att deras barn ibland har uttryckt ett behov av att få ha mamma och pappa för sig själva. Jourhemmen försöker lösa detta genom att göra saker enbart med de biologiska barnen, vilket dock kan vara svårt under de perioder de har placeringar och nämner därför semestern som väldigt viktig för familjen. Alla jourhemsföräldrar uppger att de är väldigt måna om att deras barn trots allt går först och uppstår det saker som gör att det blir väldigt jobbigt för de egna barnen kan placeringen avbrytas;

”Det har ju varit konkurrens mellan jourbarnen och nn, det har varit lite slagsmål faktiskt. Det har varit två flickor som bodde här som var i samma ålder som nn och dem var vi tvungna att flytta på.”

Flera av de intervjuade upplever att deras barn engagerar sig väldigt mycket i de placerades situation och när det går dåligt för dem eller när det händer något tråkigt så blir det även jobbigt för de biologiska barnen. Är de biologiska barnen i behov av att prata med någon utomstående har verksamheten ordnat detta. En jourhemsförälder som har ett tillfälligt kontrakt säger sig känna en stor frihet då hon kan säga nej till att ta emot en placering om hennes egna barn av en eller annan anledning inte orkar med det.

Alla jourhemsföräldrar som intervjuats anser att jourhemsuppdraget har en positiv inverkan på deras barn. Enligt dem har barnen blivit socialt engagerade på grund av dessa. I intervjuer uppger många att deras barn vill utbilda sig till socialpedagog eller dylikt och att de i framtiden vill ta egna jourhemsuppdrag. Av de barn som flyttat hemifrån är det många som fortfarande engagerar sig i de placerade eller har egna kontaktmannauppdrag. Ett jourhemspår uppgav att de märkte en större mognad hos sina barn jämfört med barnens jämnåriga vänner.

2.6.2 Jourhem som yrke

Varför vill man bli familjehem? Ingrid Höjer (2001, s.85) skriver;

”Fosterföräldraskapet är ett annat slags föräldraskap än det biologiska. Det grundläggs inte av en önskan att reproducera sig själv. Att ta emot ett fosterbarn innebär att ta på sig ansvaret för ett barn man inte har någon biologisk koppling till (undantaget släktingplacering).”

I sin avhandling försöker Höjer (a.a.) att förstå och förklara varför människor tar på sig ett sådant ansvar. Den här utvärderingen handlar om jourhem och inte om fosterhem (familjehem) och därmed kan inte samma fråga ställas. Ingen av jourhemsföräldrarna som blivit intervjuad har en önskan att få ett till barn att fostra och ta ansvar

för under bestående tid. Frågan man i stället kan ställa sig är varför jourhemsföräldrarna vill öppna sina hem för främmande ungdomar under begränsade perioder. En annan fråga är vad de tycker om att ha jourhemsuppdrag som yrke och inkomstkälla. De flesta jourhemsfamiljerna uppger att det är kvinnan som tagit initiativet till detta engagemang. En kvinna beskrev sitt val av arbete så här;

”En ganska naturlig följd av det jag hållit på med i hela mitt liv. Jag gillar när det är flexibelt och har jobbat ideellt med ungdomar jättelänge. Jag gillar att jobba socialt.”

Att det blev just jourhem har olika förklaringar. I många fall berodde det på att de fick förfrågan från en kommun som de på olika sätt hade en koppling till, en familj hade till exempel arbetat som kontaktfamilj åt en av kommunerna.

Ytterligare ett skäl som några av de intervjuade kvinnorna uppgav till att de valde att börja som jourhem var att de velat vara hemma och att denna form av arbete gjorde det möjligt rent ekonomiskt. De flesta nämnde dock inte ersättningen som någon stor betydelse i deras beslut vilket kanske kan verka egendomligt då de ändå är beroende av denna inkomst. Olssons (1991) utvärdering av jourhem i Älvsborgs län visade ett annat resultat; den ekonomiska ersättningen var främsta skälet till att de åtog sig jourhemsuppdrag. Vinnerljung (1996b) menar att den ekonomiska ersättningen spelar större roll för jourhem än för familjehem.

Enligt Höjer (2001) kan den ekonomiska ersättningen vara en kontroversiell och komplex fråga. Familjehemsvården har traditionellt en förväntan på sig att man tar emot barn av helt andra skäl än pengar. Enligt Höjer (2001) finns det olika anledningar till att inte ersätta familjehemsföräldrar som om de vore professionella. Dels skulle det enligt henne kunna ses som orättvist om familjehemsföräldrar fick hög ersättning för att ta hand om barn till föräldrar med låg inkomst. En annan orsak är att det skulle bli väldigt dyrt för kommunerna om en sådan ersättning skulle utgå.

Jourhemsyrket är ganska otryggt då kvinnorna (och männen) är anställda på kontrakt. De har ingen fackförening som tar tillvara deras intressen (det finns dock en intresseorganisation för familjehemsföräldrar; FACO) och när man jobbar på kontrakt har man heller ingen i lag reglerad uppsägningstid. Trots detta är det inte många som uppger ovanstående som ett problem under intervjun.

Alla jourhemsföräldrar som blivit intervjuade uttrycker att de har en relativt klar syn på sina uppdrag, de ser det först och främst som ett yrke. En av jourhemskvinnorna i Jourhemspoolen uppgav att hon även ser det som en livsstil, ett sätt att leva. Med det menade hon att jourhemsyrket inte är ett jobb som man lämnar och går hem, man lever med sitt jobb. Även om en del berättar att de arbetar utifrån hjärtat så poängterar de att de håller en professionell distans till de placerade. Deras största uppgift är enligt dem att ge de placerade ungdomarna ett tryggt och stabilt boende under en begränsad tid, precis som en del HvB-hemspersonal beskriver sina uppdrag (Sallnäs 2000).

Vid frågan om vad (om något) som var jobbigast med uppdraget var det några jourhemsföräldrar som hade svårt att komma på något. En familj tyckte att det var jobbigt när de inte hade någon placering. En annan att det inte fanns någon tid för total frihet, att man hela tiden måste vara beredd på att ta emot ungdomar med väldigt kort varsel;

”Jag kan aldrig vara till hundra procent vara ledig, jag kan ju någon gång lämna ansvaret till mina barn så att jag kan åka iväg men jag måste ändå ha jour. Ibland kan de ju ringa och säga att det blir en placering samma dag, då måste jag ju ställa in allt jag har planerat oavsett vad det är.”

Eller som ett annat jourhem förklarade problematiken med att hela tiden vara flexibel och att familjen måste vara beredd på snabba förändringar;

”när vi inte har någon placering och så ringer dom från socialtjänsten att det blir en placering, då har hela familjen en psykisk förberedelse och så blir det inget ... det är jobbigt.”

Samtliga respondenter uppgav att de skulle fortsätta ta emot jourhemsplaceringar så länge de orkar och känner lust inför uppdraget.

2.6.3 Relationer skapas och förändras

Att ta emot ungdomar i sitt eget hem för att ge dem en trygg och stabil miljö innebär även att det skapas relationer mellan de placerade och jourhemmets alla medlemmar. Det är rimligt att tänka sig att ju längre ungdomar är placerade i ett jourhem desto djupare kan relationerna bli. En placering i ett jourhem ska inte vara längre än fyra månader men det händer dock att placeringar drar ut på tiden, ibland ett år eller längre. En C-uppsats tar upp fenomenet kring långa jourhemsplaceringar (Lindskog och Jagerkrans, 2001). Där skriver författarna att de intervjuade jourhemskvinnorna menade att långa placeringar påverkade dem känslomässigt och att separationerna blev svårare ju längre placeringarna pågick. Även en del av jourhemsfamiljerna i denna utvärdering såg utdragna placeringar som en besvärlig del av uppdraget;

”Utdragna placeringar är väldigt jobbigt, det tar hårt både på nn (biologiskt barn) och på oss. Det blir något helt annorlunda. Vi tänker vad händer sen. De måste kunna planera och jobbigt när de inte vet vad som ska hända.”

Ovanstående citat ger en beskrivning att det inte är helt enkelt att ge ungdomen en trygg och stabil miljö samtidigt som de ska arbeta för att de unge skall vidare, antingen hem eller till något mer permanent än ett jourhem. Detta särskilt när planeringen är oklar. Det var dock få som menade att utdragna placeringar var besvärande. En kvinna svarade så här;

”Det finns en jobbig fas i det här och det är när de bott här i 3-5 månader då den placerade inser att den inte är

gäst längre utan något annat. Det är viktigt att placeringen inte avslutas i den processen då kan de bli ganska förvirrade. Antingen ska placeringen avslutas innan den fasen eller så en bra bit efter fasen. Jag tycker det är jätteskönt när de får vara här ett tag då får jag mer fritid, jag känner dem och de är trygga med varandra.”

Det som var besvärligt var inte långa placeringar i sig utan om placeringen avslutas när ungdomen är inne i en fas av förändring. De flesta tyckte att vardagen blev enklare när ungdomarna hade varit hos dem ett tag. De olika parterna lär känna varandra och lär sig lita på varandra. Det som samtliga respondenter uppgav är att utdragna placeringar är jobbiga för den placerade. Han eller hon har fått information att placeringen ska vara kortvarig (max 4 månader) och sen är han/hon kvar efter 7-8 månader. Det blir en oviss tid för ungdomen, dels har ungdomen rotat sig i jourhemmet samtidigt som han/hon väntar på att få besked om att han/hon måste flytta. En familj berättar att när placeringarna blir långa börjar de fundera på om de ska bli familjehem till den aktuella ungdomen.

Det är alltså bara ett av jourhemmen som uppger att utdragna placeringar är jobbiga för dem själva, övriga anser att det blir känslomässigt jobbigt för ungdomarna. En jourhemskvinna berättade att alla, men främst de barn som stannade länge, hade en önskan om att hon skulle säga att de skulle få stanna permanent. Ibland märker hon en besvikelse hos ungdomar då de ska flytta. Ett annat jourhem beskriver samma sak, i det specifika fallet ville både socialtjänsten och de biologiska föräldrarna att ungdomen skulle stanna hos dem. I det fallet gick konsulten in och tydliggjorde att de var jourhem och därför inte kunde ta sig an ett barn för stadigvarande vård. Det finns alltså en konflikt i jourhemmens syn på utdragna placeringar, dels uppger de att det är tydligt att det blir jobbigt för de placerade dels kan långvariga placeringar bli enklare för jourhemmen.

Separationer hör till jourhemmens vardag och alla hanterar det på olika sätt. En del har svårare och behöver mer tid på sig att förbereda sig själva, sina biologiska barn samt den placerade. En del av

respondenterna berättar att de till exempel kan fjärma sig mot de placerade ungdomarna, bli kortare i tonen mot dem. Jourhemmen har även upplevt att de placerade ibland blir stökiga då de vet att de måste flytta. Andra jourhemsföräldrar berättar att de är förberedda på den kommande separationen under hela placeringen, de håller en viss distans och är väldigt tydliga mot den placerade att det bara kommer vara för en kort tid. Alla jourhem (både föräldrar och barn) håller kontakt med flera ungdomar som varit placerade hos dem, en del har de en relativt tät kontakt med. Alla jourhemsföräldrar vill dock poängtera att ansvaret för att hålla kontakten mest ligger på de placerade ungdomarna. En av kvinnorna berättade under intervjun att hon just blivit, som hon beskrev det, "jourmormor" till ett barn vars pappa en gång var placerad hos dem. Samma kvinna berättar vidare att en del av dem som varit placerade gärna ringer och berättar vad som händer dem, en kom förbi och visade upp att han tagit körkort. En annan familj berättar att en flicka som dom haft placerad hos sig ibland kommer över och hälsar på och hon hör av sig när det händer saker som hon tycker är besvärliga.

2.6.4 Stöd i yrkesrollen

Samtliga respondenter har uppgett att jourhemsuppdrag är ett ensamt yrke. En av skillnaderna mellan Jourhemspoolen och annan kommunal jourhemsverksamhet är att de tillhör ett arbetslag som träffas regelbundet. Jourhemskonsulents berättar att samtliga jobbar aktivt för att stärka grupptillhörigheten då de anser att denna ger styrka. Det är även många jourhemsföräldrar som ser konsulenten som en viktig part i arbetslaget. De ser henne som den som tar tillvara deras intressen om det uppstår problem kring en placering. De vänder sig även till de biologiska föräldrarna om det är problem eller funderingar kring den placerade samt tar kontakt med handläggaren och informerar denne om eventuella problem. Rör det sig om andra problem vänder de sig till någon i det arbetslag som de tillhör, antingen via telefon eller vid handledningstillfällena.

De som varit kontaktfamilj, jourhem eller familjehem innan de skrev kontrakt för Jourhemspoolen intygar att poolens organisering är mycket bättre just med tanke på grupptillhörigheten. Några

jourhemsföräldrar ansåg dock att man skulle kunna nyttja de gemensamma träffarna på ett bättre sätt. De upplever att handledningen och de övriga träffarna tenderar att få samma syfte. De saknar diskussioner kring gemensamt synsätt, tydligare arbetsmetoder och frågor som skulle föra gruppen framåt, få den att utvecklas. De önskar mer struktur och ett övergripande mål. När de försökt föra upp det på dagordningen anser de inte att det lett vidare. Andra jourhemsföräldrar menar att verksamheten fokuserar för mycket på struktur och att man borde vara mer flexibel så att de placerade inte kommer i skymundan. De flesta anser att de ändå har en gemensam syn på jourhemsuppdraget men att de utför det på olika sätt då de är olika personligheter. Samtliga intervjuade ser det mer som en fördel än en nackdel att de är så pass olika som personer eftersom det då finns större möjlighet till matchning mellan jourhem och ungdom.

2.6.5 Kontakten med de biologiska föräldrarna

Enligt Andersson (1995) finns det en motsättning i synsättet om hur viktigt det är att barn och förälder håller kontakt under tiden barnet är placerat, där en del forskare anser att det är viktigare att barnen finner trygghet i sina familjehemsföräldrar än att bibehålla kontakten med sina biologiska föräldrar. Egelund och Hestbæk (2003) menar att det inte finns något som tyder på att det ena är bättre eller sämre för den placerade. Andersson (1995) hävdar dock att många resultat (bland andra Börjeson och Håkansson 1990, Vinterhed 1985) visar på att kontakt mellan barn och förälder är av avgörande vikt för barnets utveckling och att den även underlättar för barnets hemkomst. Det skall dock understrykas att dessa studier framförallt analyserar längre familjehemsplaceringar.

Vinterhed (1985) skriver att när forskaren David Fanshel undersökte fosterbarn i New York på 1970-talet var det kontakten mellan de fosterplacerade barnen och de biologiska föräldrarna som gav det största utslaget för barnens utveckling. Om kontakten dem emellan var god utvecklades barnen bättre (både intellektuellt och emotionellt) än i de övriga placeringarna. Undersökningen (a.a.) visade även att om ovanstående relation var bra hade de placerade barnen

bättre chans att återförenas med sina biologiska föräldrar. Sedan dess har det varit en ambition inom fosterbarnsvården att arbeta med den kontakten. Svensk socialtjänst har utvecklat olika stödfunktioner för föräldrar vars barn blivit familjehemsplacerade och även för familjehemsföräldrarna så att kontakten inte avbryts vid en placering (a.a.). Trots detta har det riktats viss kritik mot socialtjänsten med anledning av hur den arbetar för att kontakten mellan förälder och barn ska bibehållas (Andersson 1995). Börjeson och Håkansson (1990) anser att det är en viktig uppgift för socialsekreterarna att möjliggöra kontakt mellan barn och förälder under placeringstiden, att den kontakten kan vara avgörande för hur placeringen fungerar. De menar att det ligger på socialarbetarna att hjälpa fosterföräldrarna att bibehålla den kontakten.

De flesta av jourhemsföräldrarna i Jourhemspoolen anser att det ankommer på jourhemmen att hålla kontakten med de biologiska föräldrarna och även se till att ungdom och föräldrar håller kontakt där det är möjligt. Ett fåtal uppgav vid intervjun att det ligger på de biologiska föräldrarna att hålla kontakt, att de under den tid som tonåringen är placerad skall visa att de är intresserade av hur deras barn har det. Jourhemmen menar att de ibland får verka som medlare mellan barn och förälder och även mellan socialtjänst och föräldrar. I början av en placering händer det att de biologiska föräldrarna ser jourhemsföräldrarna som konkurrenter, efter ett tag brukar inställningen ändras då de märker att jourhemsföräldrarna inte har någon önskan att ta över föräldraskapet.

Det finns inget nedskrivet vad det gäller kontakten mellan jourhem och den biologiska familjen. Det är inte heller någon som under intervjun berättat om något uttalat arbetssätt när de gäller den kontakten. Planeringsmötena kan vara till hjälp då det där beslutas hur ofta barn och föräldrar ska träffas, vems ansvar det är att de biologiska föräldrarna får veta hur det går för ungdomen, hur han/hon mår och så vidare.

2.6.6 Samarbetet med socialtjänsten

Samtliga jourhemsföräldrar i Jourhemspoolen uppger att de överlag har ett gott samarbete med socialtjänsten. De uttrycker att de blir respekterade och lyssnade på. En del menar att det var svårare till en början men ju säkrare de har blivit i sin roll som jourhem ju lättare har det blivit.

Ett jourhemspår beskrev planeringsmötet som en stor hjälp i kontakten med socialtjänsten då det där bestäms vem som har ansvar över vad. De kan alltid gå tillbaka till dokumentet från det mötet om de tycker att de inblandade inte uppfyller vad som bestämdes där. Planeringsmötet är också ett tillfälle för jourhemmen att fånga upp handläggarna, att boka in ytterligare tider. Ett problem som några jourhemsföräldrar tar upp är att en del handläggare ”glömmmer bort” den placerade, de påpekar dock att det är undantagsfall.

Vad som gör att jourhemmen i Jourhemspoolen tycker att kontakten med socialtjänsten fungerar bättre än till exempel de kontrakterade familjehemmen i Älvsborgs län (Olsson 1991) finns inget säkert svar på. Vid intervjun med konsulenten menar hon att det kan hänga samman med skillnader i rekrytering av jourhem. En annan anledning till de olika uppfattningarna kan vara att jourhemmen i Jourhemspoolen lär känna handläggarna bättre efterhand och handläggarna lär i sin tur känna jourhemmen. Detta innebär enligt konsulenten en viss trygghet för bägge parter.

2.7 Sammanfattning

Verksamhetens målgrupp är barn och ungdomar som av socialtjänsten bedöms inte kunna bo hemma av olika skäl. De ungdomar som Jourhemspoolen bedömer att de kan ta emot är ungdomar med allvarliga konflikter i hemmet, ungdomar som blivit misshandlade i hemmet, ungdomar vars föräldrar av olika skäl inte kan ta hand om sina barn (föräldrar med egen missbruksproblematik bland annat). De ungdomar de inte ska ta emot är sådana som är kraftigt utåtagerande eller som är inne i ett aktivt missbruk. Poolen skall inte heller ta emot ungdomar med hög suicidrisk. Då jourhemsplaceringar sker i ett mer eller mindre akut skede kan det vara svårt att veta om de ungdomar de tar emot motsvarar deras målgrupp. Ofta fram-

kommer det uppgifter om ungdomarna under placeringstiden, som att ungdomarna missbrukar droger, vilket ibland medfört omplacering och/eller sammanbrott.

Jourhemsföräldrarna ingår i ett arbetslag och samtliga respondenter har uppgett att arbete lagts ned på att stärka grupptillhörigheten i detta arbetslag. De har till exempel så kallade gruppstärkande träffar en gång i veckan där de kan ta upp i princip vilka frågor och problem de vill. Utöver det har de extern handledning med fokus på de placerade ungdomarna. Flera av de intervjuade uppgav dock att dessa två träffar gled in i varandra och att de såg träffarna mer som ett trevligt tillfälle för umgänge. En del ansåg även att verksamheten saknade tillräcklig styrning och ett klart övergripande mål. Det fanns blandade åsikter om den struktur och de regelverk som tillkommit, en del tyckte att de var nödvändiga medan andra ansåg att den placerade kom i skymundan. Jourhemsfamiljerna har delade meningar om hur nära man kan och ska komma den placerade, vems ansvar det är att de biologiska föräldrarna finns med i ungdomens liv under placeringstiden, vilka regler och rutiner som skall gälla för ungdomarna. Konsulenten (och även jourhemmen) ser en del av dessa olikheter som något positivt då det finns större chans att matcha rätt ungdomar till rätt familj.

Resultaten av intervjuerna med jourhemsföräldrarna och jourhemskonsulenten visar likheter med tidigare studier av jourhem och familjehemsvården. Höjer (2001) skriver i sin avhandling att fosterhemsföräldrar ofta kommer från arbetar- eller medelklassen och att de lever i traditionella förhållanden. Det sistnämnda stämmer in på de flesta jourfamiljer som blivit intervjuade i den här utvärderingen, det är kvinnan som är hemma och tar hand om de biologiska och placerade ungdomarna. Däremot är jourhemmen som ingår i föreliggande utvärderingen tämligen högutbildade. I tidigare studier kring familjehemsvården (t ex Höjer 2001) har det visat sig att familjehemsåttagandet framförallt är ett kvinnligt engagemang. Det stämmer väl överrens med resultaten i den här utvärderingen då det är kvinnan i alla familjer utom en som tagit initiativ till att arbeta som jourhem.

Även om jourhemsföräldrarnas biologiska barn inte blivit intervjuade så har de ändå fått utrymme i utvärderingen då frågor om dem ställts till deras föräldrar och även till jourhemskonsulenten. Jourhemskonsulenten menar att de biologiska barnen måste få ta plats i hemmet och att deras behov synliggörs. Jourhemsföräldrarna pratar kontinuerligt med sina barn och alla familjemedlemmar var överens om att bli jourhem innan de skrev avtal med Jourhemspoolen. Ibland har placeringar avbrutits i förtid på grund av att de biologiska barnen inte kom överens med den placerade eller för att den placerade tagit allt för stor plats.

Respondenter i den här utvärderingen har inte i särskilt hög utsträckning angett långa placeringar som en besvärlig del av uppdraget. Däremot menar flera att långa placeringar kan bli svåra för ungdomarna. Det är enbart en familj som uppgav att långa jourhemsplaceringar var känslomässigt jobbigt för den egna familjen. Till skillnad från andra studier kring jourhem och familjehemsvård (bl.a. Lindskog och Jagerkrans 2001, Olsson 1991) uppgav samtliga jourföräldrar att de överlag har ett gott samarbete med socialtjänsten. Det kan eventuellt bero på att Jourhemspoolen har ett arbetssätt som övriga kommuner saknar, till exempel planeringsmöten och en konsulent som har en övergripande bild av hur placeringarna förlöper.

KAPITEL 3

3. VILKA UNGDOMAR VAR PLACERADE I JOURHEMSPOOLEN OCH HUR GICK DET FÖR DEM

Följande del i rapporten inleds med en översikt av de ungdomar i åldrarna 13-18 år som var placerade i Jourhemspoolen under perioden 2000-2004. Uppgifterna är tagna ur ungdomarnas socialtjänstakter. Det bör påpekas att man genom att gå igenom akterna enbart får reda på en del om deras och deras familjs historia (problem, begränsningar men även möjligheterna med att använda denna typ av sekundärdata har diskuterats i metodavsnittet, se även Sammanbrottsstudien). Man skall även ha i åtanke att det är socialtjänstens bild av ungdomen och dess familj som beskrivs i akterna. Fokus i datainsamlingen är faktauppgifter som kön, ålder, familjebakgrund, anledning till placering i Jourhemspoolen, förekomsten av sammanbrott och återplaceringar.

Under den aktuella perioden var 102 ungdomar mellan 13 och 18 år placerade i verksamheten (ålder räknas vid inledningen av placeringen). I de fall där akterna var ofullständiga och där det var möjligt, ställdes vissa frågor till handläggarna, till exempel om hur placeringen hade avslutats. Följande redovisning baseras på samtliga 102 akter, det finns dock på vissa frågor ett visst internbortfall. Antalet ungdomar som ingår framgår av ”n” vid varje tabell.

Det är två frågor som står i centrum för denna kvantitativa del av utvärderingen:

1. I vilken utsträckning bryter jourhemspoolens placeringar samman, det vill säga avslutas oplanerat på grund av till exempel rymningar eller genom att jourhemmet ser sig tvungna att avbryta placeringen i förtid. Hur kan dessa uppgifter relateras till tidigare studier av jourhemsungdomar och andra som placeras i dygnsvård?

2. I vilken utsträckning återplaceras Jourhemspoolens ungdomar i familjehem eller institution en tid efter att de flyttat hem från jourhemmet? Hur kan dessa uppgifter relateras till tidigare studier?

Men innan vi kommer in på dessa frågor skall vi först, i kvantitativa termer, ge en bild av vilka ungdomar det är som placerats av Jourhemspoolen. Vi ha konstruerat variablerna på i stort sett samma sätt som i Sammanbrottsstudien.

3.1 Ungdomarnas bakgrund och erfarenheter innan placering

Här kommer vissa bakgrundsdata att redovisas såsom tidigare erfarenheter av dygnsvård, kön och ålder vid placeringens inledning och erfarenheter i familjen. Socialtjänstens planering för ungdomen och huvudsyftet med placeringen kommer också att belysas.

I vårt material är det 19 procent av ungdomarna som varit placerade i någon form av dygnsvård innan de placerades vid Jourhemspoolen. En anledning till att antalet ungdomar som haft erfarenheter av dygnsvårdsplaceringar är relativt få kan var att jourhemsplaceringar i stor utsträckning äger rum i början av en eventuell vårdkedja och inte i slutet. Det visar sig också genom att relativt många av ungdomarna, 41 procent, var helt nya för socialtjänsten.

Socialstyrelsens statistik visar att i två tredjedelar av de jourhemsplaceringar som påbörjades för tonåringar år 2004 så var det flickor som placerades (Socialstyrelsen, 2005). I Sammanbrottsstudien var andelen flickor nära sextio procent. I Jourhemspoolen dominerar flickorna än mer, de utgör hela 74 procent av de placerade. Det är nog knappast en överdrift att hävda att jourhem är den vårdform inom dygnsvården där flickor är mest överrepresenterade. Det understryker att jourhemsvård är en på sitt sätt avvikande vårdform dit inte ett genomsnitt av dygnsvårdade barn rekryteras.

Åldersfördelningen för de ungdomar som blev placerade i Jourhemspoolen under utvärderingsperioden var relativt jämn, vilket Tabell 2 visar.

Tabell 2. *Åldersfördelning i procent.*

Ålder vid placeringstillfället (n = 102)	Procent
13	19,5
14	15
15	21,5
16	24,5
17	19,5

Det finns som synes ingen åldersgrupp som sticker ut speciellt men det finns en övervikt på placeringar av 16 åringar och ovanligast var det att placera 14 åringar.

När det gäller utrikes födda är det precis hälften av ungdomarna som har minst en förälder med annat födelseland än Sverige (se Tabell 3, här ryms emellertid en viss osäkerhet eftersom uppgifter fattas för en ganska stor grupp). Jämför man denna siffra med samtliga ungdomar i Sverige i samma åldersspann visar det på en kraftig överrepresentation av barn med utländsk bakgrund bland de jourhemsplacerade. Mellan 2000-2003 var det mellan 16-17 procent av barn och ungdomar i åldern 0-19 år vars föräldrar var födda utanför Sverige (SCB 2005). Många andra studier visar också de på en kraftig överrepresentation av invandrare i dygnsvård (se till exempel Vinnerljung, Sallnäs, Khyle-Westermarck 2001; Lundström och Vinnerljung 2001). Jourhemspoolens ungdomar avviker i detta avseende knappast från annan dygnsvård. Bland Sammanbrottsstudiens jourhemsbarn hade till exempel 55 procent en eller två föräldrar födda utomlands.

Tabell 3. *Föräldrarnas nationella bakgrund.*

Föräldrars nationella bakgrund (n = 102)	Procent
Bägge födda i Sverige	43
En född i annat land än Sverige	15
Bägge födda utomlands	35
Uppgift saknas	7

Den största gruppen av jourhemspoolens ungdomar med utländsk bakgrund har föräldrar som kommer från Iran, Irak, Libanon, Pakistan eller Syrien. En handfull ungdomar har föräldrar som kommer från Finland och Sydamerika och några få har sin bakgrund i Afrika. I vissa akter (sju procent) gick det inte att utläsa föräldrarnas nationella bakgrund.

3.1.1 Tonåringarnas uppväxterfarenheter

Man föreställer sig gärna att barns uppväxtförhållanden skall vara viktiga inte bara för hur de utvecklas på lång sikt utan också för hur de kan tillgodogöra sig vård av olika slag. Uppgifter vi letat efter i ungdomarnas uppväxt är till exempel förekomsten av missbruk hos föräldrarna, om ungdomen blivit utsatt för någon form av övergrepp i hemmet eller i miljöer utanför hemmet.

Tabell 4. *Förekomsten av vissa uppväxterfarenheter enligt akt.*

Typ av uppväxterfarenhet (n = 101)	% av pojkar	% av flickor	% av samtliga
Långvarigt missbruk hos föräldrarna	21	23	23
Långvarig psykisk sjukdom hos föräldrarna	21	18	19
Utsött från föräldrahemmet	14	12	13
Utsatt för övergrepp i hemmet	36	44	42
Utsatt för övergrepp utanför hemmet	4	10	8
Något av ovanstående	64	66	65

Som framgår av Tabell 4 har nästan hälften av flickorna och drygt en tredjedel av pojkarna blivit utsatt för någon form av övergrepp i hemmiljön. I tabellen har vi inte delat upp övergreppen ytterligare. Här inryms både psykisk och fysisk misshandel samt sexuella övergrepp. Av de 50 procent som blivit utsatta för någon form av övergrepp är det en fjärdedel som blivit utsatta för sexuella övergrepp, ofta i hemmiljön. Det är till övervägande del flickor som blivit utsatta för denna form av övergrepp (endast en pojke i den här studien).

De övriga negativa uppväxterfarenheterna är betydligt ovanligare oavsett kön men överlag har flickorna fler erfarenheter än pojkarna, med undantag av utstötning från föräldrahemmet och psykisk

sjukdom hos föräldrarna. Tittar man vidare i tabellen visar den att en majoritet av ungdomarna har någon av ovanstående uppväxtfarenhet (65 procent). Det är dock en relativt stor grupp där det inte finns några anteckningar i deras akter om att de skulle ha någon av ovanstående erfarenheter (35 procent). Det kan kanske bero på okunskap då många av klienterna är helt nya för socialtjänsten. I en del fall framkommer uppgifter under placeringens gång om ungdomarnas uppväxtförhållanden. En annan orsak kan dock vara att många av ungdomarna har växt upp under relativt bra förhållanden. Alla problem i tonåren kan inte förklaras av en problematisk uppväxt.

3.1.2 Rymningar

Svensk forskning har visat relativt litet intresse för rymningar men det finns några undersökningar (se t ex Sjöblom, 2002). I utvärderingen av Jourhemspoolen var det enbart 18 procent av pojkarna som hade erfarenheter av rymningar från hemmiljön medan hela 49 procent av flickorna i vårt material hade samma erfarenheter. Till sammans hade 37 procent av ungdomarna erfarenhet av rymningar. En jämförelse med Sammanbrottsstudien blir svår då de har slagit samman rymningar med utstötning från föräldrahemmet. Deras siffra på denna sammanslagna variabel för de som placerats i jourhem ligger på omkring 15 procent (någon siffra på respektive kön redovisas inte i studien). Siffran på samma sammanslagna variabel ligger på hela 45 procent för jourhemspoolens del.

3.2 Vid placeringens inledning

I kommande avsnitt ges en beskrivning av ungdomarnas problem och beteende samt familjernas situation som den beskrivs i akten vid själva placeringstillfället.

3.2.1 Utredning och planering

Alla placeringar har föregåtts av någon form av utredning utförd av ansvarig socialsekreterare. Eftersom jourhemspoolen ofta används som en akutåtgärd, samtidigt som en del av klienterna är helt nya varierar innehållet och omfattningen av dessa utredningar ganska rejält. Ofta fortgår utredningen under placeringstiden och det är un-

der tiden ungdomen är i jourhemmet som socialtjänsten kommer fram till en mer långsiktig och välgrundad åtgärdsplan för den unge och för familjen. Ibland finns dock redan inledningsvis en långsiktig plan för den unge där jourhemsplaceringen endast utgör en liten del av planen. Det kan t ex innebära att jourhemmet används i väntan på familjehems- eller institutionsplacering. Jourhemmen kan även i de fall där det finns en färdig utredning användas i väntan på att någon form av öppenvårdsåtgärd ska starta eller att en skolplacering kan äga rum. I de fall där utredningen fortgår under jourhemsplaceringen skall jourhemsplaceringen ofta ses som en akutåtgärd, ungdomen kan till exempel ha rymt hemifrån och vägrar gå hem. I dessa fall är det inte ovanligt att ungdomen själv söker hjälp på socialtjänsten antingen i egen person, tillsammans med en kompis eller via kurator/lärare på skolan. Andra anledningar är att konflikten i hemmet har kulminerat så att socialtjänsten ser sig tvungna att under en period separera ungdom och förälder.

För bara tio procent av ungdomarna kunde vi i akterna återfinna uppgifter om hur länge man tänkte sig att placeringarna skulle vara. Att det i de flesta fall inte gått att utläsa hur socialtjänstens planer ser ut verkar inte gälla bara för placeringar i Jourhemspoolen; i Sammanbrottsstudien gjorde man samma upptäckt. Detta behöver naturligtvis inte betyda att socialtjänstens arbete sker planlöst, men däremot kan man sätta frågetecken för den dåliga dokumentationen av den eventuella planeringen. I många fall följs emellertid utredningstiden och placeringstiden åt, i slutet av en placering i Jourhemspoolen är utredningen färdig och socialtjänsten kan fatta ett mer långsiktigt beslut.

3.2.2 Anledning till att ungdomarna jourhemsplaceras

Av de ungdomar som ingår i denna studie blev åtta procent placerade i Jourhemspoolen på grund av att tidigare placeringar brutit samman (de allra flesta på grund av att kortare placering brutit samman). Som går att utläsa från Tabell 5 kom dock de flesta av ungdomarna som placeras i Jourhemspoolen (70 procent) direkt hemifrån. Därefter kommer kategorin annat. Här ingår de ungdomar som bott hos kompisar och liknande, oftast i anslutning till att ung-

domen rymt från föräldrahemmet. Tredje vanligaste boendet innan placering i Jourhemspoolen är jourhem. Det är dels inköpta jourhem (det vill säga inte de jourhem som ingår i Jourhemspoolen) som socialtjänsten använt i väntan på att en jourhemsplats i Jourhemspoolen ska bli ledig och dels Jourhemspoolens egna platser (i dessa fall har ungdomarna varit placerade före år 2000). Ibland har socialtjänsten varit tvungen att flytta ungdomar från ett av jourhemmen till ett annat på grund av konflikter mellan till exempel den placerade och de biologiska barnen. Man har i de fall detta gått att ordna, löst det inom ramarna för den egna verksamheten.

Tabell 5. *Var ungdomarna bodde innan placeringen.*

Boende innan placeringen (n = 102)	% pojkar	% flickor	% samtliga
Biologiska hemmet	71	69	70
Jourhem	4	14	11
Familjehem	7	3	4
HVB – hem	3	0	1
§ 12 hem	4	0	1
Annat	11	13	12
Framgår ej	0	1	1

När det gäller angivna skäl till att ungdomarna placeras poängteras i Sammanbrottsstudien att det som anges i akterna måste tolkas med viss försiktighet. Ibland kan skälen för en placering t ex beskrivas övertydligt eller överdrivet för att motivera ett tvångsomhändertagande och ibland med större försiktighet om det handlar om det till exempel handlar om ett frivilligt omhändertagande. I Tabell 6 presenteras de i akterna angivna skälen till den aktuella placeringen. Kategorierna är desamma som Sammanbrottsstudiens.

Tabell 6. Socialtjänstens angivna skäl till placering, ej uteslutande kategorier.

Skäl (n = 101)	% av pojkar	% av flickor	% av samtliga
Brister i omsorgen	43	49	48
Övergrepp	29	29	29
Eget beteende	43	37	39
Relationsproblem	54	70	65
Barnet rymt	18	30	27
Barnet utstött	11	8	9
Särskilt omsorgsbehov	11	1	4
Annat	18	16	17

Den vanligaste orsaken till placering i Jourhemspoolen var relationsproblem i hemmet, dvs att ungdomen och dennes föräldrar haft långvariga och allvarliga konflikter (65 procent för samtliga, men särskilt vanligt förekommande hos flickorna). På andra plats kommer brister i omsorgen och på tredje plats kommer eget beteende hos den unge. För flickornas del har dock rymning en framskjutna position. De tre vanligaste anledningarna förekommer ofta tillsammans, det vill säga att socialtjänsten ofta anger alla tre skäl som anledning för placering. Trots att det var vanligare hos flickorna att de hade blivit utsatta för övergrepp var den anledningen lika vanlig hos pojkarna som skäl till placering.

Jämför vi skälen till placeringar med Sammanbrottsstudien utgörs de största skillnaderna av att relationsproblem var betydligt vanligare i Jourhemsstudien (omkring två tredjedel av ungdomarna i jourhemspoolen hade sådana problem medan motsvarande andel för Sammanbrottsstudien var knappt hälften). På liknande sätt förhåller sig med brist i omsorgen (knappt hälften hade sådana problem i Jourhemspoolen medan en fjärdedel hade det i Sammanbrottsstudien).

3.2.3 Beteendeproblem vid placeringen

När det gäller placeringar av ungdomar i dygnsvård är naturligtvis deras eget beteende och problematik av stor betydelse. De kategorier som redovisas i Tabell 7 är desamma som i Sammanbrottsstudien bortsett från att vi lagt till kategorin *sexuellt utnyttjad*, eftersom vi återfunnit en hel del sådana ungdomar i materialet (det är också skälet till att vi använder beteckningen beteendeproblem/problematik i tabellen och inte endast beteendeproblem).

Tabell 7. *Beteendeproblem/problematik hos de unga vid placering i procent. Ej uteslutande kategorier.*

Beteendeproblem / Problematik (n = 100)	% av pojkar	% av flickor	% av samtliga
Psykiska problem	11	13	12
Skolproblem	64	57	59
Kriminalitet	27	14	18
Alkoholmissbruk	14	18	17
Narkotikamissbruk	25	18	20
Sniffning	4	1	2
Våld	27	14	18
Sexuellt utagerande/prostitution	0	8	6
Sexuellt utnyttjad	0	18	13

För att ungdomar i den här undersökningen ska ingå i kategorin psykiska problem krävs att de ska ha blivit utredda av en psykolog (eller psykoterapeut) antingen på Barn- och Ungdomspsykiatri (BUP) eller på utredningsinstitution. Det innebär att uppgifterna baseras på andras bedömningar. Det är ungefär en fjärdedel (23 procent) i vårt material som har blivit utredda för psykiska problem. Det innebär att vi inte kan säga något om den faktiska förekomsten. Vi har ändå valt, med tydliga reservationer, att ta med noteringar i akten om psykiska problem i analysen. Trots att Jourhemspoolen inte ska ta emot ungdomar som har psykiska problem är det 12 procent av ungdomarna som faller in under denna kategori. I Sammanbrottsstudien var det betydligt fler (omkring en femtedel) av ungdomarna som blivit placerade i jourhem på grund av psykiska problem.

Som framgår av tabellen finns skolproblem med i bakgrunden hos de flesta av ungdomarna enligt uppgifter i akterna. Det finns angivet för nästan två tredjedelar av pojkarna och drygt varannan av flickorna. När det gäller missbruk är pojkarna något överrepresenterade fränsett alkoholmissbruket som verkar vara marginellt vanligare bland flickorna. Pojkarna är mer våldsbenägna enligt akterna än flickorna, detsamma gäller kriminaliteten där pojkarna är överrepresenterade. Problem där flickorna klart är överrepresenterade är sexuellt utagerande och sexuellt utnyttjade där ingen pojke fanns representerad men åtta procent respektive 18 procent bland flickorna (tidigare i rapporten nämndes en pojke som blivit utsatt för sexuella övergrepp men det beskrivs inte som ett problem som har att göra med själva placeringen). De problem som står angivna i ungdomarnas akter visar att flickornas problem oftare än pojkarnas är miljöorienterade (se avsnitt "tonåringarnas uppväxterfarenheter") medan det är något vanligare att pojkarnas problem består i vad man i Sammanbrottsstudien kallar asocialt beteende. I den kategorin ryms någon form av missbruk, kriminalitet samt våldsbenägenhet. I vår studie återfanns något av dessa beteenden bland 55 procent av pojkarna respektive 34 procent av flickorna.

Var fjärde ungdom som placeras i Jourhemspoolen har inget eget problem, som det definieras i Tabell 7, registrerat i socialtjänstens akt. Skillnaden mellan flickor och pojkar i det sammanhanget är marginell. Det innebär att en stor grupp placeras utanför hemmet trots att de, om man skall tro anteckningarna i akten, inte har egna problem. Det kan vara ungdomar som placeras på grund av bristande omsorg i hemmet, allvarliga konflikter i hemmet eller på grund av föräldrars missbruk eller psykiska sjukdom (se Tabell 4).

3.2.4 Tvång/frivillighet

Som tidigare nämnts så skedde 91 procent av de placeringar som ingår i den här utvärderingen på frivilliga grunder. Det innebär att föräldrar och barn (om de är över 15 år) givit sitt (mer eller mindre formella) samtycke till vård. Vid sex procent av placeringarna använde socialtjänsten ett omedelbart omhändertagande enligt LVU (lagen om vård av unga). Endast i några få fall använde sig social-

tjänsten av 2 och 3 § LVU (eget beteende hos den unge eller problem i miljön) för att placera barnet i ett av Jourhemspoolens jourhem. Då de två sistnämnda lagrummen inte är akutåtgärder finns det i dessa fall en utredning utförd av aktuell socialtjänst vid placeringens inledning.

3.3 Under placeringen

Här redovisas uppgifter kring vad som händer under själva placeringstiden, till exempel hur kontakten mellan alla inblandade ser ut. Andra uppgifter som redovisas är placeringens längd och hur placeringen avslutades, samt vart ungdomarna flyttade efter placeringen.

3.3.1 Föräldrakontakt under placeringen

Tidigare i rapporten (under avsnittet verksamhetsbeskrivning) har vi behandlat vad forskningen säger om vikten av kontakt mellan barn och föräldrar. I samma avsnitt beskrevs kort hur jourhemsföräldrarna upplevde kontakten med de biologiska föräldrarna, samt vem/vilka de ansåg borde ha ansvaret för att kontakten mellan jourhemsföräldrar och de biologiska föräldrarna skulle fungera. Jourhemsföräldrarna var av olika åsikter, vilket eventuellt kan bero på att verksamheten inte har ett uttalat arbetssätt när det gäller detta. Det förefaller som att planeringsmötena är till stor hjälp för att hålla kontakten uppe. Av akterna framgår att ungdom och förälder i de flesta fall hade en relativt tät kontakt under placeringstiden, genom telefon, via besök av föräldrarna i jourhemmet, genom att ungdomen åkte hem på permission samt i samband med de gemensamma möten som ägde rum hos bland annat socialtjänsten. I endast ett fall gick det att utläsa att det fanns restriktioner som innebar att kontakt mellan ungdom och förälder inte skulle ske på ungdomens egen önskan. Det gällde ett ärende där en av föräldrarna var anmäld för misshandel av ungdomen.

3.3.2 Medverkan av Barn- och Ungdomspsykiatri under placeringen

I socialtjänstakterna går det att utläsa att ungefär var fjärde (26 procent) av ungdomarna har någon form av kontakt med Barn och

Ungdomspsykiatriska enheten (BUP). I vissa fall endast vid några enstaka tillfällen medan det i andra akter går att läsa att ungdomen, ibland tillsammans med föräldrarna, har något så när regelbunden kontakt med BUP. Bland några akter fanns det anteckningar om kontakt med S:t Görans ungdomspsykiatri i form av någon form av eftervård/uppföljning då ungdomen varit inskriven där.

3.3.3 Vårdtider

Medianvårdtiden för jourhemsplaceringar i föreliggande studie var tre månader, vilket är samma siffra som för Sammanbrottsstudiens jourhemsplacerade ungdomar. I Tabell 8 redovisas placeringarnas varaktighet i detalj

Tabell 8. *Placeringstiden redovisad i procent.*

Hur länge placeringen varade (n = 100)	Procent
< 2 veckor	19
2 veckor – 2 månader	21
2 månader – 4 månader	31
4 månader – 6 månader	11
6 månader – 1 år	15
> 1 år	3

Den genomsnittliga placeringstiden ligger inom ramen för de fyra månader som är satt som gräns för längsta placering. Det bör dock understrykas att en dryg fjärdedel av de placerade vistades i jourhemmen längre än denna gräns och tre procent så länge som ett år eller mer. Detta faktum har bland annat diskuterats i verksamhetsbeskrivningen (se ovan), där jourhemmen uttrycker att långvariga placeringar blir ”något annat” än tillfälliga jourhemsplaceringar och att ungdomarna blir ”hängande i luften”. Skälen till att placeringarna blir långvariga varierar. Ibland kan man utläsa i akterna att det finns en osäkerhet från socialtjänsten om vad som ska ske med ungdomen. I andra fall finns inga anteckningar om planen för den unge och där finns inga förklaringar att hämta. En lång jourhemsplacering kan också bero på att man väntar på att en institu-

tions- eller familjehemsplacering ska kunna komma till stånd eller att annan insats ska komma i gång. Det kan nämnas att det finns en skillnad mellan pojkarna och flickorna när det gäller längden på placeringen. 28 procent av pojkarna gick hem efter två veckor eller mindre och inga av pojkarna stannade längre än ett år i något av jourhemmen. När det gäller flickorna så var det 15 procent som gick hem efter två veckor eller mindre och fyra procent stannade över ett år.

3.4 Förekomst av sammanbrott

Innan vi går in på förekomsten av sammanbrott kan en påminnelse om innebörden i begreppet vara på sin plats. Den definition vi använder innebär att sammanbrott är sådana fall där en placering slutar i förtid och mot socialtjänstens vilja. Det finns tre olika typer av sammanbrott: (1) *tydliga sammanbrott*, (2) *definitionsmissigt tveksamma sammanbrott* samt (3) *misstänkta sammanbrott* (se metodavsnittet). I Sammanbrottsstudien visar det sig att det är mycket stora skillnader i sammanbrott mellan olika vårdformer. Det är mycket vanligt att en placering slutar i sammanbrott om den unge placeras i ett ”vanligt” familjehem (41 procent slutade i tydliga sammanbrott), medan det är relativt ovanligt att placeringar slutar i sammanbrott vid så kallade släktingplaceringar (17 procent slutade i tydliga sammanbrott).

Tabell 9. Antal sammanbrott

Sammanbrott (n = 102)	% av alla placeringar	% av placeringar som varat längre än två veckor
Ej sammanbrott	58	61
Tydliga sammanbrott	25	22
Definitionsmissigt tveksamma sammanbrott	7	8
Misstänkta sammanbrott	1	1
Framgår ej	9	7

I Sammanbrottsstudien har man bara inkluderat placeringar som varar längre än två veckor, för att möjliggöra jämförelser redovisar vi sammanbrottsfrekvens för alla placeringar och för de som va-

rar längre än två veckor. Jourhemsplaceringar har i Sammanbrottsstudien en sammanbrottsfrekvens på 22 procent, mätt som tydliga sammanbrott. Utvärderingen av Jourhemspoolen har, märkligt nog, en sammantagen sammanbrottssiffra som på ett par tiondels procent är lika hög för tydliga sammanbrott (se Tabell 9). Det betyder att förekomsten av sammanbrott för den föreliggande studien tycks vara densamma som för jourhemsplaceringar på nationell nivå. Jämför man med andra placeringsformer (särskilt familjehemsplaceringar och placeringar i HVB-hem) ligger jourhemspoolens sammanbrottssiffror betydligt lägre.

Hur skall man se på detta resultat? Är det ett så att jourhemsverksamheten fungerar bra eller dåligt? Det är naturligtvis svårt att ge alldeles entydigt svar på den frågan. Vad man i vart fall kan säga är att Jourhemspoolen knappast kommer sämre ut än annan jourhemsverksamhet åtminstone om man jämför med Sammanbrottsstudiens siffror. Det finns heller inget som tyder på att Jourhemspoolens ungdomar i systematiskt avseende skulle skilja sig från Sammanbrottsstudien när det gäller faktorer som hänger samman med sammanbrott. Andelen ungdomar med asocialitetsproblem är t ex ungefär densamma i de bägge studierna, medan andelen med relationsproblem är något större i Jourhemspoolen (vilket enligt våra resultat snarast borde indikera något högre andel sammanbrott, se nedan). Jämfört med placeringar i "vanliga" familjehem eller i HVB-vård är Jourhemspoolens sammanbrottssiffror låga. Men detta måste ses mot bakgrund av åtminstone två faktorer. Det faktum att jourhemsplaceringarna bara skall fortgå i fyra månader borde minska sannolikheten för att placeringarna skall bryta samman: det finns helt enkelt kortare tid under vilket något kan hända om man jämför med andra placeringsformer (även om större delen av sammanbrotten vid andra placeringsformer sker tidigt). Å andra sidan är jourhemsplaceringarna av sådan karaktär att man kanske borde kunna vänta sig högre frekvens av sammanbrott. Placeringarna sker ofta i akuta situationer och det borde i vart fall vara så att mer långsiktiga familjehemsplaceringar skall föregås av mer ingående planering, inte minst när det gäller matchning av familjehem och barn. Vi skall återkomma till de här frågorna i slutdiskussionen.

Tabell 10. *Hur länge varade placeringarna som slutade i sammanbrott*

Placeringens längd (n = 28)	Procent
< 2 veckor	29
2 veckor - 2 mån	21
2 månader – 4 månader	32
4 månader – 6 månader	7
6 månader – 1 år	10

Av de placeringar som slutat i tydliga sammanbrott sker hälften inom loppet av två månader och hela 82 procent innan placeringen varat längre än fyra månader. Det verkar med andra ord som att om ett sammanbrott sker, så händer det oftast i ett tidigt skede.

3.4.1 Vem avbryter?

I detta avsnitt presenteras data om vem som avbryter placeringen, det vill säga vem som i huvudsak utlöser sammanbrottet. I Tabell 11 är kategorierna ömsesidigt uteslutande, vilket innebär att endast en kategori är tillämplig. Här skall dock understrykas att ett sammanbrott ofta är ett resultat av en mer eller mindre lång process där flera parter varit med och agerat.

Tabell 11. *Vem i huvudsak avbryter placeringen vid tydliga sammanbrott?*

Vem avbryter placeringen? (n = 28)	Procent
Barnet	43
Föräldrarna	0
Jourhemmet	32
Socialtjänsten	25

Som går att utläsa i Tabell 11 är procentsiffrorna räknade på små tal (28 ungdomar) vilket man bör ha i minnet. Precis som i Sammanbrottsstudien är det barnet som utlöst de flesta sammanbrotten. Det handlar om att barnet rymmer (vanligast) eller vägrar återvända till jourhemmet efter en permission. I vart tredje fall är det i huvudsak jourhemmen som avbryter. Det handlar främst om att jourhemmen

inser att ungdomen har så pass allvarliga problem att de inte kan ta hand om ungdomen. I vissa fall har det inneburit att jourhemmet fått ta ungdomen till akutintaget på Barnpsykiatriska kliniker. Andra fall där jourhemmet avbryter är då de upptäcker att ungdomen är inne i ett aktiv missbruk eller anses vara alltför våldsam. I några enstaka fall har jourhemmen avbrutit på grund av allvarliga konflikter mellan den placerade och de biologiska barnen.

I vart fjärde fall är det socialtjänsten som avbryter. Här handlar det om att ungdomen inte är i jourhemmet (platsen nyttjas inte), att ungdomen avviker för att sedan återvända. Det rör sig helt enkelt om placeringar som inte går som socialtjänsten planerat. I inget av fallen där ett tydligt sammanbrott inneburit att placeringen avbrutits står föräldrarna som huvudpart. Räknar man definitionsmässigt tveksamma sammanbrott är det endast i något av fallen som föräldrarna velat ta hem barnet. Det är problematiskt att i detalj göra jämförelser med Sammanbrottsstudien när det gäller sammanbrott av jourhemsplaceringar eftersom talen är så små (endast 15 tydliga sammanbrott för Sammanbrottsstudien räknat på antalet barn). I den sistnämnda förekommer det dock inte några sammanbrott som initieras från socialtjänstens sida, medan det är rätt vanligt att föräldrar avbryter. Någon förklaring till skillnaden kan inte ges inom ramen för den här utvärderingen.

3.4.2 Vad verkar öka respektive minska risken för sammanbrott?

En viktig punkt i Sammanbrottsstudien var att jämföra sammanbrottsfrekvensen mellan olika vårdformer. Vi har kunnat konstatera att sammanbrottsfrekvensen i Jourhemsstudien är ungefär densamma som för jourhemmen i Sammanbrottsstudien. Men vilka faktorer är det då som påverkar sannolikheten för sammanbrott i Jourhemspoolen. I syfte att besvara den frågan har vi genomfört en så kallad logistisk regressionsanalys med tydliga sammanbrott som utfallsvariabel.

Tabell 12. *Sambanden mellan tydliga sammanbrott och bakgrundsvariabler. Logistisk regressionsanalys*

	Oddsquot
Kön (pojkar)	0,73
Ålder	1.10
Invandrarbakgrund	0,92
Utstött från hemmet under uppväxt	0,09*
Asocialt beteende	4,66**
Skolproblem	0,28*
Relationsproblem motiv till placering	8,06***

* = $p < 0,05$, ** = $p < 0,01$, *** = $p < 0,001$.

I ovanstående modell har vi således prövat vilka bakgrundsförhållanden som hänger samman med tydliga sammanbrott bland de ungdomar som placerats i jourhemspoolen. De bakgrundsvariabler som vi utgått från i analysen är de som används i Sammanbrottsstudien.⁵ Fördelen med en sådan här så kallad multivariat modell är att man får reda på en variabels eller faktors inflytande med kontroll för de övriga som ingår i modellen. För att ta ett exempel ur tabellen: risken för sammanbrott är mycket högre (oddsquot 8,06) om man placerar ett barn med relationsproblem i jourhem, om man jämför med att placera ett barn som har alla andra egenskaper lika utom just denna. Högt oddsquot innebär med andra ord att det är stor sannolikhet att placeringen skall leda till sammanbrott om faktorn i fråga föreligger. Om oddsquoten ligger kring ett (som för etnicitet) innebär det att variabeln i fråga har litet eller inget inflytande på om det blir sammanbrott eller ej. Kvoter som kraftigt understiger ett innebär att risken minskar om detta förhållande föreligger (som för utstött från hemmet).

⁵ Vi har utgått från den variabeluppsättning som Sammanbrottsstudiens forskare använder i sina analyser (dock har vi kunnat skilja ut de som rymt hemifrån från den som stötts ut hemifrån), och på basis av dessa har vi byggt upp en statistiskt robust modell med ett acceptabelt, men långt ifrån högt, förklaringsvärde (Nagelkerke $r^2 = 0,27$). Modellen förklarar med andra ord långt ifrån allt när det gäller om det blir sammanbrott eller ej.

Av tabellen kan man konstatera (kanske förvånande) att egenskaper som kön, ålder och etnicitet inte tycks ha någon eller mycket liten betydelse för om det blir sammanbrott eller ej (ingen av dessa variabler uppvisar ett signifikant samband). Det är fyra bakgrundsvariabler som etablerar signifikanta samband med utfallsvariabeln. Här märks särskilt ett starkt samband mellan relationsproblem i familjen och sammanbrott. Med andra ord, för de ungdomar där det förekommit relationsproblem i familjen så är sannolikheten betydligt större att placeringen skall sluta i sammanbrott än om detta förhållande inte föreligger (allt annat lika).

På basis av de data vi har tillgång till är det inte möjligt att redogöra för hur processerna vid sammanbrott där relationsproblem finns med ser ut i de enskilda fallen. Man kan dock tänka sig att just i de fall då placeringar görs på grund av akuta bråk och misshälligheter i hemmet, kan bråken vara av så allvarlig natur att en placering framstår som den enda möjligheten att lösa problemet åtminstone på kort sikt. En jourhemsplacering blir med andra ord det enda tänkbara alternativet i den akuta situationen. Man kan dock tänka sig att förhållandena förändras snabbt i familjen (kanske just på grund av placeringen) och att därför en oplanerad hemgång kommer till stånd eller att den unge rymmer. Ett sammanbrott är ett tecken på att planeringen inte fungerat eller att något annat gått fel och är naturligtvis inte önskvärt. Det behöver naturligtvis inte motsäga att Jourhemsplaceringen kan ha inneburit den respit som krävdes för att överbrygga svårigheter och sedan komma vidare.

Det är knappast förvånande att ungdomars asocialitet (brottslighet, våld och missbruk) hänger samman med sammanbrott. Här kan man föreställa sig att det är just de ungas eget beteende (snarare än deras relationer till ursprungsfamiljen) som utlöser sammanbrotten. Det är värt att understryka att missbruksproblem hos ungdomar, som är en del av asocialt beteende, är sådant som man säger sig inte kunna hantera inom jourhemspoolen. För de ungdomar som blivit utstötta hemifrån och för de som har skolproblem är sambanden omvända. I de fall som sådana problem förekommer så är sannolikheten mindre att placeringarna skall sluta med sammanbrott (allt

annat lika). Det kan naturligtvis ha att göra med att jourhemmen är bra på att hantera sådana problem, men också med att den typen ungdomar är mer motiverade att stanna i jourhemmen.

3.5 Efter placeringen

Här redovisas vad som hände med ungdomarna efter avslutad jourhemsplacering. Till vilken form av boende ungdomarna gick, hur många som fortsätter att vara aktuella under uppföljningstiden och i hur stor utsträckning som ungdomarna blir återplacerade en tid efter jourhemsplaceringen. Som framgår av Tabell 13 var det ganska stor variation i vad som hände med ungdomarna efter jourhemsplaceringen.

Tabell 13. *Vart gick ungdomarna efter jourhemsplaceringen?*

Boende efter avslutad jourhemsplacering (n = 102)	Procent
Hem	47
Eget boende	6
Familjehem	12
HVB hem	8
§ 12 hem	1
Annat	21
Framgår ej	5

Det är 47 procent som efter en jourhemsplacering flyttar tillbaka hem. Utfallet var emellertid annorlunda för de placeringar som slutade i sammanbrott, där var det bara en dryg fjärdedel som gick hem. Det var också vanligare att ungdomar vars vistelse slutade i sammanbrott gick vidare till ett HVB-hem, medan det bland de övriga var vanligt med placeringar i familjehem. Den höga andelen *annat* (21 procent) kräver en förklaring. Här innefattas sådant som att ungdomen bor hos kompisar eller bekanta till familjen utan att dessa anlitats som familjehem. I denna kategori återfinns några fall av placering vid Maria Ungdom, ungdomspsykiatri samt i häkte. Sammantaget är det dock en mindre del av placeringarna, om-

kring en femtedel, som slutar med att ungdomarna placeras i annan dygnsvård.

3.6 Återplacering i vård

I litteraturen används ibland måttet återplaceringar för att diskutera barnavårdens utfall och effektivitet. Tanken är att en återplacering (som inte är en del i en sammanhängande planerad vårdkedja) innebär någon form av misslyckande. Den placering som gjorts har inte lett till att problemen (i familjen eller hos den unge själv) lösts på lång sikt. Måttet återplacering är emellertid komplext. En låg återplaceringssiffra säger inget om huruvida vården i sig fungerat bra eller dåligt och inte heller något om hur barnet mår eller hur barnet har det hemma, det kan vara så att socialtjänsten är tvungna att placera barnet på grund av andra skäl som kan vara svåra att fänga. Måttet återplacering säger dock något om barnavårdens verklighet och det är rimligt att tolka höga återplaceringstal som en varnings-signal (Vinnerljung, Hjern och Öman 2004; Vinnerljung, Öman och Gunnarsson 2004).

Att den här utvärderingen tar med måttet återplacering gör också att vi kan undersöka om Jourhemspoolen skiljer sig från övrig dygnsvård genom att jämföra Jourhemspoolens återplaceringssiffror med de som Vinnerljung och kollegor tagit fram. Då denna aspekt har haft en undanskymd roll i svensk forskning finns det, förutom de sistnämndas undersökningar, som bygger på Socialstyrelsens registerdata, få nationella studier att relatera till.

Då det är Vinnerljung och kollegors studier vi framförallt jämför med har vi använt oss av samma definitioner. För att en placering ska klassas som en återplacering skall ungdomen ha bott hemma i minst trettio dagar mellan den ursprungliga placeringen och återplaceringen. Vinnerljung och kollegors studie bygger på barn och ungdomar i åldrarna 0-15 år, vars vårdperioder avslutades under 1989-1998. En två-års uppföljning har sedan skett för varje avslutad placering. Forskarna utgår från avslutade vårdperioder och inte individer (som i den här utvärderingen). De barn som placerats vid flera tillfällen utgör där en liten del av undersökningsmaterialet (18 procent hade varit placerade två gånger och åtta procent tre eller

fler gånger). Materialet domineras av avslutade vårdperioder med kort vårdtid; 40 procent hade varat mindre än tre månader och 30 procent i ett år eller mer.

Beräkningar av andel återplacering baseras på de ungdomar som från jourhemmet flyttat hem till föräldrar, eller till vänner eller till eget boende. Som tidigare nämnts har en två-års uppföljning kunnat genomföras för de ungdomar som placerades i Jourhemspoolen under åren 2000-2002, medan en ettårig uppföljning skett för de ungdomar som placerats i Jourhemspoolen under 2003. För de ungdomar som placerades under 2004 har endast en sex månaders uppföljning varit möjlig.

I Tabell 14 redovisas återplaceringar av de ungdomar som placerats via jourhemspoolen. Det är värt att påminna om att som återplacering räknas inte placeringar som sker inom en kort tid efter att den unge gått tillbaka till hemmet. Som framgår har sex månaders uppföljning kunnat genomföras för 62 ungdomar, ettårsuppföljningen för 48 ungdomar medan tvåårsuppföljning endast har kunnat göras för 42 ungdomar. Talen är alltså små, vilket innebär att man måste undvika alltför långtgående tolkningar.

Tabell 14. Återplaceringar för ungdomar som flyttat hem, till vänner och till eget boende efter vistelsen i Jourhemspoolen.

Uppföljningsperioder	Återplaceringar
6 månaders uppföljning n = 62	15 %
1 års uppföljning n = 48	21 %
2 års uppföljning n = 42	26 %

När man jämför siffrorna i tabellen framgår det att Jourhemspoolen har en betydligt lägre återplaceringssiffra (26 procent) än i Vinnerljung och kollegors material där motsvarande siffra för ungdomar i åldern 13-15 år var 40 procent. Skillnaden kan eventuellt bero på att åldersgruppen inte är densamma (vår åldersgrupp var 13-18 år). Vilket möjligen borde leda till lägre återplaceringsfrekvensen ef-

tersom sannolikheten att någon som närmar sig 18-års ålder skall placeras är mindre.

Även om man på grund av de små siffrorna måste vara försiktig med tolkningar förefaller andelen återplaceringar, vare sig man utgår från två-års uppföljningar eller sexmånaders uppföljningar, vara låg i Jourhemspoolen i jämförelse med dygnsvård i allmänhet. Utifrån ett sådant perspektiv förefaller det som om Jourhemspoolens återplaceringssiffror knappast kan betraktas som alarmerande eller oroande om man jämför med annan dygnsvård, även om det naturligtvis finns anledning att reflektera över varje återplacering. En mer positiv tolkning är att Jourhemspoolens placeringar i en del fall faktiskt kanske fungerar förebyggande, eller att placeringarna åtminstone inte utgör en del i en kedja där ungdomarna "dras in" i allt mer långtgående åtgärder. En annan förklaring till de låga återplaceringssiffrorna kan naturligtvis vara att Jourhemspoolens ungdomar avviker från de genomsnittliga fosterbarnen. Vi har varit inne på den höga andelen flickor, relationsproblemens stora betydelse i gruppen och det faktum att jourhemspoolen sorterar bort ungdomar som har allvarliga beteendeproblem.

Om vi vidgar perspektivet och tittar på hur det i allmänhet ser ut med kontakter med socialtjänsten efter att jourhemsplaceringarna avslutats så visar det sig att vid uppföljningarna (sex månader, ett år samt två år) så var det en relativt stor grupp som fortfarande var aktuella. Vid sex månaders uppföljning var det 67 procent, vid ett års uppföljning, 61 procent och vid två års uppföljningen 49 procent. Vi har tittat närmare på fördelningen av olika insatser vid sex månaders uppföljningen. Omkring 70 procent av de som då fortfarande hade kontakt med socialtjänsten hade blivit placerade i annan dygnsvård en eller flera gånger. Knappt hälften⁶ hade fått olika former av öppenvårdsinsatser, ofta i form av så kallad mellanvård vilket t. ex. kan innebära regelbundna kontakter med någon enhet inom eller utanför kommunens sociala barnavård.

⁶ Att summan överstiger 100 procent beror på att flera ungdomar både hade erfarenhet av placeringar och öppenvård.

Det är alltså knappt två tredjedelar av ungdomarna som har kontakt med socialtjänsten vid sex månaders uppföljningen och ungefär lika många efter ett år. För dem kan man se det som att jourhemspoolen utgör en mer eller mindre viktig del av en längre behandlingskontakt. För en tredjedel av ungdomarna verkar emellertid kontakterna med socialtjänsten upphöra rätt kort tid efter placeringen – jourhemsplaceringen kan för en del av dessa utgöra en mer enstaka erfarenhet av socialvård.

3.7 Sammanfattning

Genom att gå igenom de 102 socialtjänstakterna på ungdomar som blivit placerade i Jourhemspoolen under perioden 2000-2004 kan man konstatera att denna insats domineras av flickor (hela 74 procent av de placerade var flickor). Detta utan att verksamheten är inriktad särskilt på flickor. Statistik från Socialstyrelsen visar också en generell överrepresentation (dock inte lika stor) på flickor i den här formen av dygnsvård. Varför jourhemsplaceringar domineras av flickor kan inte besvaras på basis på data från den här utvärderingen. Mycket talar emellertid för att det har att göra med skillnader i flickors respektive pojkars problematik. Jourhemspoolen är restriktiv till att ta emot ungdomar med ”pojkrelaterade” problem som missbruk och våld. De placeras antagligen i andra vårdformer och på så sätt kommer flickorna att dominera i Jourhemspoolen.

En placering i Jourhemspoolen skall inte överstiga fyra månader. De flesta placeringar håller sig inom den tidsramen, men en dryg fjärdedel drar ut längre än den stipulerade tiden. Trots att det endast är en handfull ungdomar som stannar i ett år eller mer är just de faktiska tidsramarna något att diskutera inom verksamheten. Detta särskilt som en ny offentlig utredning på området föreslår att jourhemsplaceringar endast skall kunna fortgå två månader efter avslutad utredning (SOU 2005:81)

Tydliga sammanbrott sker i 22 procent av placeringarna vilket innebär att Jourhemspoolen, precis som i Sammanbrottsstudien, är en insats som vid jämförelse med annan dygnsvård har relativt få

sammanbrott. De flesta sammanbrotten sker i början av placeringen och det är vanligast att ungdomen avbryter. Risken för ett sammanbrott ökar om det finns relationsproblem som grund till placering, jämfört med om detta förhållande inte föreligger. På samma sätt förhåller det sig med svåra beteendeproblem, som kriminalitet och missbruk.

Knappt hälften av ungdomarna flyttar hem efter en placering i Jourhemspoolen, andra flyttar till eget boende, till släktingar eller till vänner. En mindre grupp (omkring en femtedel) går vidare till annan dygnsvård direkt efter jourhemsplaceringen. Andelen ungdomar som återkommer i dygnsvård, bland de som flyttar hem, till vänner eller till eget boende var vid två-års uppföljning omkring en fjärdedel. Vid två-års uppföljningen är omkring hälften av ungdomarna fortfarande aktuella hos socialtjänsten antingen genom att de är placerade i dygnsvård eller genom att de har öppenvårdskontakter.

KAPITEL 4

4. FYRA AKTÖRERS PERSPEKTIV

I detta avsnitt behandlas resultaten av samtliga intervjuer som genomförts med ungdomar, föräldrar, handläggare samt jourhemsföräldrar. Här inkluderas såväl de strukturerade intervjuer som genomfördes vid placeringarnas inledning och avslutning som de semistrukturerade intervjuer som genomfördes med ungdomarna vid placeringarnas avslutning. Det är tolv ungdomar, åtta föräldrar, alla jourhem samt handläggare som intervjuats. Skälet till att inte tolv föräldrar intervjuats är att några av dem av olika skäl inte ville eller orkade ställa upp på intervju. Antalet intervjuade minskade vid den avslutande intervjun, bland annat på grund av att föräldrar och barn inte befann sig i Sverige. En av ungdomarna ville inte ställa upp på den avslutande intervjun medan två ungdomar inte dök upp vid de olika intervjutillfällen som anordnades.

Den inledande intervjun har bland annat handlat om hur de intervjuade upplevde själva placeringstillfället. Detta innefattar vilken information de fick, varför ungdomarna blev placerad, hur de blev bemötta av jourhemsföräldrarna, syftet med placeringen samt vad som var planerat för ungdomen och dennes familj. Övriga frågor handlade om förväntningar på jourhemsvistelsen samt förväntningar om framtiden. Handläggaren fick även frågor angående deras åsikter om Jourhemspoolen som verksamhet samt vilken erfarenhet de tidigare haft av densamma (som redovisats i avsnittet *Jourhemspoolens verksamhet*). Jourhemsföräldrarna fick frågor rörande informationen de fick om de ungdomar som skulle placeras hos dem.

Den avslutande intervjun berörde frågor om själva placeringstiden, till exempel hur kontakten mellan berörda parter sett ut och fungerat, om det som planerats genomförts, samtligas åsikter om hur placeringen fortlöpt och vad (om något) som förändrats under den tiden samt hur placeringen avslutades och tankar om framtiden. Syftet med de semistrukturerade intervjuerna var att ge ungdomarna en

möjlighet att med egna ord beskriva vad de tycker om att vistas i ett av Jourhemspoolens jourhem.

Det är alltså tre frågor som står i centrum för den kvalitativa delen av utvärderingen:

1. Vad tyckte samtliga respondenter om placeringens inledning?
2. Vad tyckte samtliga respondenter själva placeringstiden?
3. Vad tyckte samtliga respondenter om placeringens avslut?

Redovisningen inleds med en kort presentation av de intervjuade ungdomarna samt lagrum för placeringen. Därefter behandlas de tre huvudfrågorna.

4.1 Kort presentation av de intervjuade ungdomarna

Alla fyra kommuner är representerade bland de intervjuade ungdomarna men den största gruppen (hälften) kom från Sollentuna. De flesta ungdomarna är i åldern 13-14 år eller 17 år, endast en har fyllt 16 medan inga femtonåringar finns representerade. När man tittar på könsfördelningen är den något jämnare jämfört med det kvantitativa materialet. I intervjumaterialet återfinns sju flickor och fem pojkar. Sju av de intervjuade ungdomarna har föräldrar där bägge är svenska medborgare. Det innebär att fem ungdomar har minst en förälder med annat födelseland, av dessa är det två som har föräldrar där bägge har annat födelseland än Sverige. Tre av ungdomarna har föräldrar med universitetsutbildning, de övriga antingen gymnasieutbildning eller grundskola. Det är endast en som lever tillsammans med bägge sina föräldrar, resten har skilda föräldrar där en del inte har någon eller väldigt liten kontakt med den förälder de inte bor med. De flesta av dessa ungdomar placerades enligt 1 § SoL, endast en blev placerad enligt 6 § LVU och ingen placerades enligt 2 eller 3 §§ LVU.

4.2 Placerings inledning

Här presenteras förutom vad som framkommit under intervjuerna även material från de deltagande observationer som forskningsassistenten medverkat i. Observationerna skedde under planeringsmötena i början av varje placering.

4.2.1 Skäl till placering

Det som var gemensamt för samtliga ungdomar var att skälet till placering var en allvarlig konflikt i hemmet, oftast i kombination med annat. Det näst vanligaste var skolproblem, antingen att ungdomarna skolkade eller att de hade svårt att hänga med i undervisningen. Nyss nämnda anledning nämndes dock aldrig som det enda skälet till placering. Knappt hälften av placeringarna berodde på övergrepp i hemmet. Det handlade i de flesta fall om fysisk miss-handel av olika grad, men här fanns också misstankar om sexuella övergrepp. Vid några få placeringar fanns föräldrarnas alkoholmissbruk med som anledning till placering. I ett fall berodde placeringen enbart på att socialtjänsten inte hittat ett familjehem åt klienten. Nästan hälften av ungdomarna hade egna problem som gjorde att socialtjänsten var tvungna att placera ungdomen utanför det egna hemmet.

Under intervjun fick samtliga respondenter samma svarsalternativ att ta ställning till samt utrymme för om det fanns något övrigt problem de ville nämna. Alternativen innefattar olika former av missbruk, aggressivitet, psykiska problem samt skolproblem. När man jämför svaren från föräldrar, barn och handläggare (jourhemmen svarade inte på denna fråga då de inte hade någon tidigare kännedom om ungdomen) så har de i princip svarat likadant. Vid några fall tog ungdomen upp problem som inte handläggarna och föräldrarna hade kännedom om eller endast misstankar om. Det som föräldrar och handläggare har tagit upp i vissa fall och som ungdomarna inte nämnde var om de hade blivit utsatta för någon form av mobbing. Där verkade det som om ungdomarna antingen inte ville kännas vid detta problem, inte ville berättade det vid intervjutillfället eller hade en annan uppfattning än de övriga. Det fanns ytterligare ett alternativ där handläggare och ungdom inte gav samma

svarsalternativ och det handlade om ungdomarnas psykiska välbefinnande. Så många som sju ungdomar av 12 uppgav att de antingen var deprimerade eller mådde psykiskt dåligt medan endast en av handläggarna uppgav detta som ett problem. Där verkar föräldrarna ha samma bild som ungdomarna då alla föräldrar som intervjuades (åtta stycken) uppgav att deras barn var deprimerade eller mådde psykiskt dåligt. Även om svarsunderlaget endast utgörs av 12 placeringar bör man kanske fundera kring varför de svarade så olika. En förklaring kan vara att socialtjänsten i en del fall inte visste så mycket om sin klient då den var helt ny för dem. En annan eventuell förklaring kan vara att olika parter lägger olika innehåll i formuleringarna; *känner sig deprimerad och mår psykiskt dåligt*.

Hälften av ungdomarna hade missbruk med i sin problembild, antingen alkohol eller hasch. Lika många menade att de hade problem med skolan, antingen att de skolkade och/eller hade svårt att hänga med i skolan. Dessa ungdomars föräldrar hade i stort sett samma uppfattning

Vid intervju med ungdomarna verkade de ha en ganska klar uppfattning om varför de blev placerade. Det gäller både de som själva önskat att bli placerad och de som inte ville bli flyttade hemifrån. De som inte själva hade bett om att få bli placerad förstod nästan alla varför så ändå skedde, ett exempel ges i det följande citatet:

”...på grund av att jag gjort en del dumma grejer...
så som ...slänga bord omkring mig och jag bråkade
mycket med styvfarsan...ingen mådde bra...”

4.2.2 Information

Då jourhemmen inte hade någon tidigare kännedom om ungdomarna före placeringen ställdes frågor om vilken information de hade fått om ungdomen och om den informationen var tillräcklig samt om de ansåg att informationen socialtjänsten gav stämde överens med den bild de själva fått av ungdomen när denne hade varit hos dem en kort tid. Bilden de får av handläggaren inför en placering är nästan uteslutande fokuserad på de problem som finns, medan

jourhemmen ger en mer sammansatt bild av ungdomarna. Det kan bero på att handläggarna vill förbereda jourhemmen så mycket som möjligt och vid tidsbrist tas endast det nödvändigaste upp. Samtliga jourhem uppgav att informationen de fått av handläggarna innan placeringen var tillräcklig även om den ibland var väldigt kort. Vidare uppgav jourhemmen att de är införstådda med att handläggarna ibland inte har mycket information att ge. Oftast anser de att informationen de fått stämmer överens med den bild de själva får av ungdomarna men att jourhemmen får ytterligare information när ungdomen varit placerad ett tag. En jourhemsförälder uppgav att en ungdoms missbruksproblem inte hade uppdagats om det inte varit för att hon påtalat detta för handläggaren. I andra fall har det rört sig om att de upptäcker att ungdomen mår sämre psykiskt än vad man trodde vid placeringens inledning eller att ungdomens problem är större än vad man först trott. Vid ett fåtal fall har dock informationen inte stämt. Vid ett tillfälle rörde det sig om en påstådd misshandel där jourhemmet ganska snart förstod att det inte rörde sig om misshandel utan om relationsproblem.

De flesta ungdomarna uppgav att de inte hade fått mycket information alls om vad ett jourhem är och inte heller någon specifik information om det jourhem där de skulle placeras. En del berättade att de hade fått information från sina kompisar och inte från sin handläggare. Några hade dock andra erfarenheter då de ansåg att de fått god information om jourhemmet. De hade tillsammans med föräldrar och handläggare varit och hälsat på i jourhemmet innan flyttningen så de kände sig väl förberedda.

Ett fåtal föräldrar berättade att de fått information om att deras barn blivit placerade i efterhand. De upplevde det som väldigt jobbigt, men samtidigt menade de att socialtjänsten inte kunnat agera på annat sätt. Ett föräldrapar hade dock ingen förståelse för socialtjänstens agerande och kände sig helt utelämnade. Ingen av de intervjuade föräldrarna uppgav att de hade fått alternativ till jourhemsplaceringen. Det var dock en mamma som uttryckte sig på följande vis:

”Det fanns inget alternativ till jourhemsplaceringen men jag kände att handläggaren lyssnade på mig och att jag fick vara delaktig”

Av ungdomarna var det en fjärdedel som menade att de fick välja mellan det aktuella jourhemmet och ett familjehem. Då ingen av föräldrarna ansåg att de fått alternativ torde det innebära att de antingen hade olika åsikter eller inte fått samma information av handläggarna. Vid intervju med ett föräldrapar framkom det att längden på placeringen hade de fått reda på av sitt barn och inte från handläggaren.

4.2.3 Placeringsförfarandet, planering och förväntningar

Placeringsförfarandet varierade beroende på hur akut socialtjänsten bedömde att situationen var. En del ungdomar berättade att de tillsammans med en kompis eller ensamma gick upp till socialtjänstkontoret och bad att få bli placerade på grund av bland annat misshandel i hemmet. Eftersom socialtjänsten inte kunde skicka hem dessa ungdomar med vetskapen om att de eventuellt skulle bli misshandlade, placerade de ungdomarna för att utreda hemförhållandena. Som tidigare nämnts hade en del ungdomar tillsammans med föräldrarna getts möjligheten att hälsa på en gång i jourhemmet innan de flyttade in. Ibland var föräldrarna med vid inflyttningen och vid samtliga utom två fall var deras handläggare med. Vid alla placeringar skedde ett planeringsmöte med samtliga inblandade, ibland inom tidsramen som var satt till inom en vecka, vid andra fall drog tiden för mötet ut på tiden av olika skäl.

Under mötena bestämdes, vad som skulle ske och socialtjänsten förklarade skälet till placering. Det var inte i alla fall som konsulenten fick svar på sina frågor, till exempel hur länge placeringen var planerad och vad som skulle hända efter placeringen. Ett inte alltför ovanligt svar från socialtjänstens sida var att deras utredning fick visa vad ungdomen och dennes familj behövde.

Drygt hälften av de intervjuade ungdomarna ansåg att de fått vara med i planeringen av placeringen. De kunde också berätta vad som

var planerat och vad skulle hända efter jourhemsvistelsen. Handläggarna kunde vid drygt hälften av placeringarna ge en tidsplan för placeringen, som kortast två veckor och som längst fyra månader. I samtliga fall hade handläggaren en plan för vad som skulle ske under tiden ungdomen var i jourhemmet, oftast handlade det om någon form av öppenvårdsbehandling eller att socialtjänsten skulle utreda familjen. Vid ett fall var enda skälet till placering att ungdomen skulle få tillfälle att vila, och slippa det "familjeansvar" som ungdomen tagit på sig. När det gällde en annan ungdom fanns det inget specifikt planerat förutom att ungdomen skulle fortsätta sin vanliga skolgång. Den placeringen betecknades som en så kallad mellanstation i väntan på vidare placering. Trots att handläggarna i samtliga fall kunde svara på vad som var planerat hade detta inte förts vidare till alla ungdomar. Fem av tolv visste inte hur placeringen såg ut. Av föräldrarna var det en som inte ansåg sig ha fått någon som helst information om planering för placeringen medan en var osäker.

Alla ungdomarna hade en förhoppning att det skulle bli bättre hemma och de flesta hoppades även att skolan och fritiden skulle fungera bättre. Trots sina förhoppningar var det bara två som trodde att deras situation skulle vara bättre än innan placeringen. Alla ungdomar tyckte att de blev väl mottagna av jourhemmet och det var bara en som inte trodde att han/hon skulle trivas. Samtliga handläggare och de flesta av jourhemmen och föräldrarna trodde att placeringen skulle fungera bra eller mycket bra. Av föräldrarna var det två som inte trodde på placeringen och ett föräldrapar trodde att deras barn skulle må sämre än innan placeringen. Alla föräldrar utom två hade mycket positiva eller positiva intryck av jourhemmen.

4.3 Tiden i jourhemmet

Här redovisas vad som framkommit under intervjuerna hur samtliga parter värderade tiden då ungdomarna var placerade i jourhemmen. Dels hur ungdomarna upplevde vardagen i jourhemmen och vad samtliga tyckte om samarbetet och kontakterna.

4.3.1 Vardag och helg i jourhemmet

De ungdomar som intervjuades hade alla ganska svårt att till en början beskriva sin vardag i jourhemmet. De berättade att de gjorde ungefär samma saker som de hade gjort hemma, till exempel att de gick till skolan, åt middag samt gjorde eventuella läxor. Det fanns dock skillnader mellan deras vardag hemma och vardagen i jourhemmet. Det fanns även skillnader mellan vardag och helg i jourhemmet:

”På helgen fick jag vara ute längre...så då träffade jag mina kompisar inne i stan eller någon annan stans...ibland var jag i jourhemmet ...inte så mycket hemma.”

Till skillnad från vad ovanstående ungdom uttrycker, var det ganska många som tillbringade delar eller hela helger hemma hos den biologiska familjen. För en del ungdomar var det en hel del möten att gå på. Det kunde handla om möten med handläggare, uppföljningsmöten i jourhemmen, möten med BUP samt möten på Maria Ungdom. Andra ungdomar menade att tiden i jourhemmet bestod av en tid av väntan och nervositet inför framtiden då de inte fått några besked på hur länge de skulle stanna och vad som skulle hända efter jourhemsvistelsen. En berättade att han/hon hade trott att det skulle vara strängare i jourhemmet än hemma och det visade sig enligt honom/henne att det stämde. Den här ungdomen tyckte dock att det fungerade bra och han/hon märkte också att skolan fungerade bättre när det fanns regler att följa. Det enda som var jobbigt var att han/hon bodde så långt från sina kamrater samt att det var lång resa till skolan. Restidernas negativa effekter återkommer alla ungdomar till, deras fritid blev mer begränsad på grund av den långa resvägen till och från skolan samt att den bidrog också till avsaknad av kamrater.

4.3.2 Samarbete och kontakter

De flesta ungdomarna hade trivts ganska bra eller bra i jourhemmet, det var en som hade trivts mycket bra medan en inte hade trivts alls. Den som inte hade trivts ansåg att jourhemsföräldrarna inte respekterade och inte heller litade på honom/henne samt att de

var allt för stränga. På grund av detta kände sig inte ungdomen välkommen.

När frågan om hur samarbetet med handläggarna hade fungerat var de flesta något snär positiva. Två ungdomar tyckte emellertid att kontakten hade fungerat mycket dåligt. En ansåg att handläggaren inte lyssnade på vad han/hon ville, medan den andre berättade att han/hon inte hade haft någon kontakt med handläggaren, trots egna kontaktförsök. Den sistnämnde ansåg att han/hon inte fick någon information om huruvida något var planerat och visste inte hur länge placeringen skulle vara och vad som skulle hända efter jourhemsvistelsen. Den här ungdomen hade heller ingen kontakt med sina föräldrar under tiden han/hon var placerad vilket eventuellt ökade känslan av övergivenhet.

När man ställde samma fråga till föräldrarna var det en som var mycket negativ till kontakten med handläggarna. Några ansåg att det praktiska fungerade men de tyckte inte att handläggarna förde utredningen framåt, att ingenting hände. Ungefär hälften tyckte dock att samarbetet hade fungerat bra.

En tredjedel av jourhemmen ansåg att kontakten med handläggarna inte hade fungerat eller till och med fungerat mycket dåligt. Ett jourhem förklarade att de upplevde kontakten som förvirrande då handläggaren inte gjorde som de sa att de skulle göra samt att ingen av handläggarna var med vid överlämningen. Ett annat jourhem ansåg att placeringen drog ut på tiden utan att de fick besked om vad som skulle hända. De flesta ansåg dock att samarbetet hade fungerat bra eller väldigt bra. En del av jourhemmen ogillade dock socialtjänstens beslut. Ett jourhem tyckte till exempel att placeringen var alldeles för kort och ett annat jourhem ansåg att ungdomen var alltför osjälvständig för att klara av den planering som socialtjänsten gjort.

Av föräldrarna var det bara en som tyckte att samarbetet med jourhemmet fungerat dåligt. Resterande tyckte att samarbetet fungerat bra eller mycket bra. Det var ingen av handläggarna som tyckte

att samarbetet med jourhemmet hade fungerat dåligt, de flesta var mycket positiva till jourhemmet och trots att placeringarna inte alltid slutat som planerat menade de att det inte hade att göra med brister i jourhemmet. En handläggare menade dock att jourhemmet ibland ställde för höga krav på ungdomen.

De flesta ungdomar hade kontakt med sina föräldrar under tiden i jourhemmet, en del så ofta som varje dag. Kontakten varierade från till att främst bestå av telefonkontakt till att ungdom och förälder träffades antingen i det biologiska hemmet eller i jourhemmet. Det vanligaste var att de träffades i det biologiska hemmet.

Många av ungdomarna saknar sina kamrater och en del har till och med uppgivit att det är den saknaden som är störst. Det kanske inte är så förvånande då kamratskap i den här åldern är viktigt. Under alla omständigheter kan det konstateras att kamrater tycks viktiga för de intervjuade ungdomarna och att det har varit svårt för dem att upprätthålla en normal kontakt under placeringstiden. Det bör kanske tilläggas att enligt socialtjänsten och föräldrar har detta (att bryta med ett destruktivt umgänge) i vissa fall faktiskt varit ett syfte med placeringen.

Några av respondenterna skaffade sig nya vänner under placerings-tiden, för de flesta var det tillfälliga kamratrelationer medan det för andra fanns det en förhoppning att vänskapen skulle fortsätta även efter placeringstidens slut. En av de intervjuade ungdomarna berättade att hon var placerad i ett jourhem tillsammans med en annan ungdom. Hon uppgav att hon tyckte det var roligt att ha någon annan förutom jourhemsföräldrarna att prata med, någon som befann sig i samma situation. Andra som varit placerade tillsammans med andra ungdomar har även de sagt att det funnits mer fördelar än nackdelar med detta även om dessa inte hade någon tanke på att fortsätta umgås efter placeringstiden. Ett föräldrapar var dock något skeptiska då de ansåg att deras egna barn hade blivit lite väl inflyuerade av de placerade. Andra ungdomar som har blivit intervjuade berättade att de blivit väldigt goda vänner med något av jourhemmens egna barn. Detta bekräftas av jourhemsföräldrarna som

också berättar att deras barn har kvar kontakten med flera av de tidigare placerade ungdomarna.

4.4 Placeringens avslutning

Här redovisas hur respondenterna upplevde själva avslutet, eller mer konkret: kändes det planerat, var alla överens och var avslutet ett sammanbrott eller inte? Förutom det redovisas även vad de intervjuade tyckte om utfallet, eller mer konkret hade något förändrats, i sådana fall till det bättre eller sämre och vilka förväntningar inför framtiden finns det?

Av dem vars placeringar som slutade utan sammanbrott berättade en att avslutet var väl förberett då han/hon och hans/hennes familj var väl förberedda när han/hon skulle flytta hem. Han/hon hade varit i jourhemmet i nästan fyra månader och under den sista månaden spenderat varje helg med sin familj. Det fanns både kortsiktig och mer långsiktig planering och vetskap om vad som skulle ske efter jourhemsvistelsen. Alla inblandade menade även att de fått vara med och planera avslutet. Mamman ansåg att allt genomgående fungerat mycket bra, från placeringens början till dess avslut. Även ungdomen var positiv och han/hon hoppades att han/hon skulle få möjlighet att behålla kontakten med jourhemmet även efter det att han/hon flyttade hem. Ungdomen såg positivt på framtiden och ansåg att situationen hemma var bättre nu än innan han/hon flyttade till jourhemmet. Den här ungdomen och dennes familj hade även öppenvårdsbehandling under placeringen och skall även fortsätta med den efter ungdomen flyttat hem. Samtliga anser att även den insatsen har lett till det lyckade resultatet.

Det var dock inte alla placeringar som hade detta positiva förlopp och inte heller hade alla en så tydlig planering inför framtiden. En av ungdomarna upplevde sitt avslut i jourhemmet väldigt annorlunda. Hans/hennes placering slutade i ett tydligt sammanbrott på grund av att socialtjänst och jourhem ansåg att ungdomen inte nyttjade sin plats och därmed kunde inte socialtjänsten fortsätta att betala. Enligt jourhemmet och handläggarna tillbringade den placerade mer tid i det egna hemmet än i jourhemmet. Den unge var

själv mycket besviken på beslutet och ansåg inte att han/hon fick vara med att påverka detta. Han/hon berättar vidare att det inte gavs tillfälle att säga "hej då" till jourhemmet och inte heller möjlighet hämta tillhörigheter. De andra placeringar som slutade i sammanbrott och för vilka intervjuer kunde göras förstod däremot varför placeringen hade avbrutits.

Oavsett hur placeringen slutade hade de flesta intervjuade familjer blivit erbjudna öppenvårdsbehandling på hemmaplan. En del fullföljde denna planering medan andra tackade nej.

4.4.1 Utfallet och förväntningar inför framtiden

Alla de intervjuade grupperna ger en splittrad bild när det gäller att vad som planerades inför vistelsen verkligen blev av. Alla respondenter utom en hade dock något positivt att säga om tiden då ungdomarna vistades i jourhemmet. De absolut vanligaste svaren var att skolan fungerade bättre sedan de blev placerade. Hälften av handläggarna tyckte att det blivit bättre hemma, en tredjedel av jourhemmen ansåg detsamma och lika många av ungdomarna, medan knappt hälften av föräldrarna tyckte att situationen hemma hade förbättrats. Det var en respondent som tyckte att situationen var värre än innan placeringen.

När frågan om framtiden ställdes svarade en del av ungdomarna att de såg ganska ljust på framtiden. Andra var ganska oroliga och frustrerade. Antingen ville de inte tänka på framtiden eller så visste de inte vad de kunde förvänta sig av den då, de kände att det var lika ovisst som innan jourhemsplaceringen. Några av de som intervjuades efter avslutad vård i jourhemmet var placerade i annan dygnsvård och de var osäkra på hur länge de skulle stanna där och vad som skulle hända därefter. Av föräldrarna var de flesta oroliga för sina barn, det var bara en förälder som såg positivt på framtiden.

4.5 Sammanfattning

De flesta ungdomarna var väl medvetna om varför de blivit placerad och många kunde även berätta om sin egen roll, till exempel

berättade en pojke att han kunde få aggressionsutbrott vilket påverkade hela familjen. Det var några ungdomar som inte var välkomna hos sina föräldrar, de hade blivit utslängda och vid ett fall hade föräldrarna tydligt uttalat att de inte ville ha något föräldraansvar för sitt barn. Det innebär att Jourhemspoolen tar emot ungdomar som ibland har stora behov av omvårdnad och trygghet men där det även enligt de olika intervjuade parterna finns behov av olika former av behandling.

Drygt hälften av ungdomarna ansåg själva att de i stor utsträckning eller till viss del fått vara med i planeringen av jourhemsvistelsen. Det var dock tre av de intervjuade ungdomarna som önskade något annan form av åtgärd än jourhemsplacering. Samtliga intervjuade hade en önskan att placeringen skulle göra så att det blev bättre hemma, de flesta hoppades även att det skulle bli bättre i skolan samt på fritiden. Ingen av ungdomarna fick ett dåligt intryck av jourhemmet och det var bara en som vid inledningsintervjun trodde att han/hon inte skulle komma att trivas. Sju ungdomar kunde berätta vad som var planerat för tiden efter jourhemsvistelsen. Trots sina förhoppningar om vad som skulle ske under tiden i jourhemmet var det bara två som trodde att deras situation skulle vara bättre efter placeringen än före.

Det som skiljde svaren mellan parterna vid intervjuerna handlade främst om ungdomarnas psykiska mående där handläggarna hade en annan, mer positiv bild än ungdomarna själva och deras föräldrar. Men också när det gäller om ungdomen blivit utsatt för mobbing fanns skillnader. Ungdomarna tycker sig i mindre grad än vad föräldrar och handläggare tror, ha blivit mobbade i skolan. En annan skillnad är att handläggarna inte verkar ha informerat om planeringen på sådant sätt att samtliga föräldrar uppfattat att det fanns en plan för deras barn.

När det gäller själva placeringen var de flesta positiva till jourhemmen trots att det inte alltid fungerat som det var tänkt. En orsak till detta var att ungdomen hade ofta hade större problem än vad socialtjänsten inledningsvis visste eller trodde. De allra flesta ungdomar

trivdes i jourhemmet, men det jobbigaste för dem var saknaden av kompisar och den långa resvägen till och från skolan. De flesta hade kontakt med sina föräldrar och ansåg att samarbetet med handläggarna fungerade bra. Det var dock några som menade att samarbetet inte alls fungerat med socialtjänsten eller att det helt enkelt inte funnits någon kontakt mellan ungdom och handläggare.

Samarbetet mellan socialtjänst och jourhem har i de flesta fall fungerat bra. I de fall jourhemmet tyckte att det inte fungerade handlade det om avsaknad av planering, utdragna placeringar, liten kontakt med ungdomen eller att handläggarna sade en sak och gjorde en annan.

Mot bakgrund av den positiva värderingen av själva vården kan det tyckas som en paradox att så många intervjuade föräldrar och hade så negativa förväntningar på framtiden för sina ungdomars del. De återkommande kritiska synpunkterna handlade mycket om informationsbrister. Ungdomar och föräldrar upplevde till exempel att de inte i förhand fick tillräcklig information om vad vårdtiden skulle innebära

KAPITEL 5

5. SAMMANFATTANDE DISKUSSION

Utvärderingen av jourhemspoolen avser den del av verksamheten som riktar sig till tonåringar. Vi har följt de drygt 100 ungdomar som placerats sedan år 2000 i socialtjänstens akter och vi har genomfört intervjuer med ett mindre antal ungdomar, deras familjer, jourhemmen och de placerande kommunernas socialsekreterare. Det kan konstateras att jourhemspoolen ungdomar i viktiga avseenden avviker från genomsnittet om man jämför med dygnsvårdade ungdomar i allmänhet. Visserligen återfinns också bland jourhemspoolens ungdomar med de problem som ofta förknippas med socialtjänstens målgrupper bland tonåringar (kriminalitet, missbruk etc.), men omkring tre fjärdedelar av de placerade i jourhemspoolen är flickor och en mycket stor grupp placeras på grund av relationsproblem i hemmet. I detta avslutande kapitel skall vi sammanfatta och diskutera resultaten av utvärderingen samt försöka peka på några punkter som vi tror kan vara av betydelse för att utveckla verksamheten.

Från tid till annan har dygnsvården – utanför och innanför Sveriges gränser – utsatts för hård kritik. Under senare år har kritiken bland annat handlat om mer eller mindre systematiska övergrepp, från personal riktad mot barn och mellan barn/ungdomar, framförallt inom institutionsvård. I bland annat en omfattande norsk utredning har man pekat på att den här formen av problem fortlevt under en lång historisk period (NOU 2004:23, se även SOU 2005:65, SOU 2005:81). Det finns således anledning att vid alla utvärderingar av dygnsvård fråga sig om barnen/ungdomarna farit illa under tiden de vårdats. Här skall genast sägas att vi inte kunnat finna några tecken på sådana missförhållanden vare sig i de akter vi gått igenom eller vid intervjuer av ungdomar eller föräldrar. En styrka för jourhemspoolen ur ett sådant perspektiv är att det är en verksamhet som i jämförelser med annan familjehemsvård är relativt öppen för insyn, bland annat genom att jourhemmen har regelbundna kontakter och genom de regelbundet återkommande träffarna med jourhemskon-sulten. Vad som möjligen behöver diskuteras i detta sammanhang

är de situationer då två eller flera ungdomar är placerade i samma hem: Vad händer mellan ungdomarna, vilka problem innebär det att placera olika ungdomar i samma hem, vad kan det betyda för relationerna mellan ungdomarna och hur kan de påverka varandra?

5.1 Sammanbrott

Drygt 20 procent av Jourhemspoolens placeringar slutar med tydliga sammanbrott. Det betyder att andelen sammanbrott är lägre än för annan dygnsvård, men lika hög som i annan jourhemsverksamhet (jämförelserna baseras på Sammanbrottsstudien). Det finns naturligtvis olika sätt att se på detta resultat. Det är självklart bra att Jourhemspoolen inte avviker negativt, men samtidigt är det ett faktum att drygt var femte placering faktiskt inte avslutas som planerat (oftast genom att den placerade tonåringen avviker). Som vi ser det är det knappast rimligt med en nollvision, det vill säga att helt undvika sammanbrott. Verksamheten i jourhemspoolen är av den naturen att man inte alltid känner ungdomarna och deras problem särskilt väl när de placeras och i och med att många placeringar görs akut är det knappast rimligt att ha alltför detaljerade planer vid inledningen av en placering. Det krävs med andra ord att verksamheten är flexibel och att man kan agera snabbt, vid akuta placeringsbehov. Målgruppen som sådan kan inte heller betraktas som så stabil att man alltid kan undvika överraskningar. Med detta sagt är det ändå viktigt att understryka att det finns anledning att systematiskt diskutera hur sammanbrott kan undvikas. I det avseendet kan man tänka sig att den planering som görs i samband med att placeringarna inleds är särskilt viktig. Hur kan man vid dessa samtal med de inblandade diskutera vad som skall göras om problem uppstår eller om förutsättningarna förändras i jourhemmet eller i relationerna mellan föräldrar och ungdomar? I den här studien har vi (av bland annat metodologiska skäl) inte gått in på skillnader i sammanbrott mellan enskilda jourhem, men uppföljningar på den nivån borde vara naturliga i det löpande arbetet.

5.2 Återplaceringar

Siffrorna för återplaceringar för de ungdomar som efter tiden i jourhemmet återvänder hem är mer svårtolkade än när det gäller sam-

manbrott. Det tycks emellertid klart att andelen återplacerade är låg snarare än hög om man jämför dygnsvård i allmänhet. Det kan med andra ord vara så att jourhemspoolens verksamhet fungerar förebyggande eller åtminstone inte leder till att en stor del av ungdomarna dras in i långtgående åtgärder. Inte heller förefaller andelen ungdomar som har fortsatta långsiktiga kontakter med socialtjänsten exceptionellt hög. Vid tvåårsuppföljning hade omkring hälften fortsatt kontakt med socialtjänsten (inklusive de som fortfarande var placerade). De relativt sett låga återplaceringstalen kan naturligtvis ses som positiva, men eftersom vi i detta fall inte kunnat göra systematiska jämförelser med grupper som i tillräcklig utsträckning liknar jourhemspoolens ungdomar är det svårt att med säkerhet kunna uttala sig om hur man skall tolka våra siffror. Ett slags indirekt resultat är ändå att de belyser vikten att systematiskt (på individuell och aggregerad nivå) följa upp vad som händer med de ungdomar som placeras i dygnsvård, både med avseende på återplaceringar och fortsatt kontakt med socialtjänsten inklusive öppenvårdskontakter. Frånvaron av sådana uppföljningar är något som inte bara gäller Jourhemspoolen, utan får snarare betraktas som typiskt för svensk dygnsvård.

5.3 Ungdomarnas och föräldrarnas syn på vården

Klara begränsningar i utvärderingen är att endast ett mindre antal ungdomar och föräldrar kunnat intervjuas, att intervjuerna skett under en begränsad tid och att det finns ett visst bortfall i form av föräldrar och barn som inte velat låta sig intervjuas. Det går inte att utesluta att det bortfallet är systematiskt och det representerar sådana som varit missnöjda med vården. Till övervägande del är dock de intervjuade – såväl föräldrar som barn – nöjda med insatsen. Ungdomarna trivdes oftast i jourhemmet. Det som upplevdes som besvärligt var saknaden av kamrater och den långa resvägen till skolan. De flesta hade kontakt med sina föräldrar under placeringen och ansåg att samarbetet med handläggarna vid socialtjänsten fungerat bra. Några menade dock att samarbetet med socialtjänsten inte alls fungerat eller att det helt enkelt inte funnits någon kontakt mellan ungdom och handläggare. Också föräldrarna var positiva till jourhemmen, men mot bakgrund av den positiva värderingen

av själva vården kan det tyckas som en paradox att så många intervjuade föräldrar hade negativa förväntningar på sina barns framtid. Det kan ha att göra med att det för många ungdomar som har problem faktiskt inte hänt så mycket under placeringstiden, annat än att de kan ha fått ett visst andrum. Det bör i det sammanhanget understrykas att Jourhemspoolens verksamhet inte i första hand syftar till förändring genom behandling, även om vissa behandlingsinsatser, från PBU eller annat håll, kan förekomma under placeringstiden

Ser man till den kritik som framfördes från både föräldrar och ungdomar utgör informationsbrist ett genomgående tema. Det handlar om brist på information om vad ett jourhem är, vad som skall hända under placeringstiden, hur länge man faktiskt skall vara placerad och en oro om vad som skall hända efter placeringens avslut. Till det kommer den ovisshet som inryms i de alltför många placeringar som drar ut på tiden.

5.4 Borde verkligen ungdomarna ha placerats

I inledningen av denna rapport diskuterade vi det faktum att vi inte kunnat göra något randomiserat experiment, det vill säga vi har inte kunnat jämföra hur det går för en i alla väsentliga delar motsvarande grupp som fått annan vård eller ingen insats alls. Det problemet blir särskilt tydligt mot bakgrund av den grupp ungdomar som faktiskt placeras i jourhemmen. Många gånger handlar det om ungdomar (särskilt flickor) där – åtminstone på ytan – de egna problemen inte är så artikulera. Frågan blir naturligtvis om dessa ungdomar (eller i vart fall en del av dem) skulle ha klarat sig lika bra eller bättre med någon annan form av insats (kanske någon form av öppenvård)? Den frågan är av rent metodologiskt skäl omöjlig att besvara i en studie som denna. Det bör dock framhållas att en verksamhet som jourhemspoolen kan motiveras inte bara utifrån dess effekter på lång sikt. Kan man lindra ett lidande i nuet utan att försämrade förhållanden på lång sikt så kan det vara ett tillräckligt motiv för verksamheten, särskilt som detta är en vård som klienterna själva inte sällan efterfrågar.

5.5 Jourhemsföräldrarna och handläggarna vid socialtjänsten

Samarbetet mellan socialtjänst och jourhem har i de flesta fall fungerat bra enligt både socialtjänstens handläggare och jourhemmen. I de fall jourhemmet tyckte att det fungerat dåligt handlade det om avsaknad av planering, utdragna placeringar, liten kontakt med ungdomen eller att handläggarna sade en sak och gjorde en annan. Utdragna placeringar, det vill säga sådana placeringar som pågår längre än fyra månader, är naturligtvis ett problem. Det innebär dels att jourhemspoolens resurser faktiskt blir mindre än vad som är tänkt, eftersom platserna inte omsätts, samt dels (och viktigare) att de långvariga placeringarna ofta innebär att ungdomar och föräldrar lever länge i ovisshet. Eftersom detta problem ofta handlar om svårigheter att hitta en efterföljande vård, faller naturligtvis ansvaret i första hand på socialtjänstens handläggare.

De handläggare som hade problematiska erfarenheter av jourhemspoolen pekade bland annat på att planeringsmötena som äger rum med jämna mellanrum under placeringen tenderar att bli alltför oplanerade och utdragna. En del uppgav att rollerna var oklara och vissa menar att jourhemskonsulenterna i alltför stor utsträckning söker styra vad handläggarna skall göra. Somliga ansåg till och med att det kan fungera smidigare när de anlitar jourhem från annat håll.

5.6 Om undersökningsinstrumenten och deras tillämpbarhet

Avslutningsvis vill vi slå ett slag för att jourhemspoolen bygger in ett kontinuerligt användande av våra undersökningsinstrument i sin verksamhet. Det gör vi mot bakgrund av det är ett välkänt faktum att det finns stora brister i socialtjänstens vardagliga dokumentering av resultaten av sin verksamhet. Som vi ser det vore det mycket enkelt att göra systematiska uppföljningar av i vilken utsträckning vården bryter samman. De definitioner på sammanbrott som vi utnyttjat är enkla att använda och skulle utan större resurser kunna bli en del av den vardagliga uppföljningen. Återplaceringar liksom fortsatta öppenvårdskontakter är svårare att följa upp (eftersom det bör göras helst minst ett år efter avslutad placering), men här borde

man kunna använda sig av de dataresurser som finns tillgängliga. Det vore också, menar vi, rimligt att mer systematiskt intervjua ett antal slumpvis valda ungdomar och föräldrar per år vid placeringens slut med utgångspunkt från de frågor vi använt i denna studie.

REFERENSER

Andersson, G (1995) *Barn i samhällsvård*. Lund: Studentlitteratur.

Börjeson B och Håkansson H (1990) *Hotade, försummade, övergivna*. Stockholm: Raben & Sjögren.

Egelund T och Hestbæk A-D (2003) *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. En forskningsoversigt*. København: Socialforskningsinstituttet

Höjer I (2001) *Fosterfamiljers inre liv*. Göteborg, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

Lindskog I, Jagerkrans N (2001) *Långa jourhemsplaceringar*. Stockholm: Institutionen för Socialt arbete (C- uppsats).

Lundström, T och Vinnerljung B (2001) Omhändertagande av barn under 1990-talet. I Szebehely, M (red.) *SOU 2001:52, Vårldstjänster i omvandling*, forskarantologi från Vårldsbokslutet.

NOU 2004:23 *Barnehjem og spesialskoler under lupen. Nasjonal kartlegging av omsorgssvikt og overgrep i barnevernsinstitusjoner 1945-1980*.

Lundström T (2000) Om kommunernas sociala barnavård. I Szebehely, M. (red.) *SOU 2000:38*, forskarantologi.

Olsson I (1991) *Kontrakterade familjehem*. Landstinget i Älvsborgs län

Sallnäs M (2000) *Barnavårdens institutioner: framväxt, struktur och ideologi*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

SCB (2005) *Beskrivning av Sveriges befolkning 2004*

Sjöblom Y (2002) *På väg ut: när ungdomar rymmer och kastas ut hemifrån - ur socialtjänstens perspektiv*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

Socialstyrelsen (1982) *Allmänna Råd 1982:2. Familjehem*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2005) *Barn och unga: insatser år 2004*. Socialtjänststatistik. Stockholm, Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2004) *Jämställd socialtjänst. Könsperspektiv på Socialtjänsten*. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 2005:65 *Registerkontroll av personal vid hem för vård eller boende som tar emot barn eller unga*.

SOU 2005:81 *Källan till en chans: Nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården*.

Vedung V (1998) *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur.

Vinnerljung B, Sallnäs M, Kyhle-Westermarck P (2001) *Sammanbrott vid tonårsplaceringar – om ungdomar i fosterhem och på institution*. Stockholm: Socialstyrelsen, CUS

Vinnerljung B, Öman, M och Gunnarson T. (2004) Återplacering av barn i dygnsvård (I): - hur vanligt är det? *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 11, 54-74

Vinnerljung B, Hjern A, och Öman M (2004) Återplacering av barn i dygnsvård (II): - vad ökar eller minskar risken. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 11, 150-67.

Vinnerljung B. (1996a) *Fosterbarn som vuxna*. Lund: Arkiv

Vinnerljung B (1996b) *Svensk forskning om fosterbarnsvård. En översikt*. Stockholm: Liber Utbildning/CUS

Vinterhed K (1985) *De andra föräldrarna*. Stockholm:Skeab.

CKP:Sthlm

Centrum för kunskapsutveckling i praktiken

Postadress:

FoU - Nordväst

SE-19186 Sollentuna

Besöksadress:

Tingsvägen 17B

Sollentuna

E-post

fou-nordvast@sollentuna.se